برای کوردی موسوڵمانم

دەسەڵاتی کۆلۆنیاڵ و دەوڵەتداریی ئیسلامی لە ناوچە کوردییەکانی تورکیەدا*

مەهمەت کورت / زانکۆی زانستە کۆمەڵایەتییەکان، زانستگای مەنچێستێر، بریتانیا
وەرگێڕان: ڕەزا فەتحوڵڵانژاد

کورتەی باس

ئەم وتارە، بە شـێوەیەکی رەخنەگرانە، رۆڵی دیسـکۆرس و سیاسـەتەکانی حکوومەتـی ئیسـلامی، لە ناوچـە کوردییەکانی تورکیە تاوتـوێ دەکات. توێژینـەوە ئاکادێمیکەکان لە بارەی ئیسـلامگەراییەوە بـە زۆری ئەو بەسـتێنە تاوتوێ دەکەن کە تێیدا بزووتنەوە ئیسلامییەکان و حیزبە سیاسییەکان، وەکوو هەبوونی دژەکۆلۆنیال و بەرهەڵسـتکارانە لە مەیدانـدان. هاوکات، ئەم وتارە باسـی ئەوە دەکات کـە چۆن لە ژێر دەسـەڵاتی حیزبی دادپەروەری و گەشـە (AKP)دا، ئایدیۆلۆژیی ئیسـلامی بوو بـە ئامرازێکـی دەوڵەتداری لـە پێناو راگرتن و رەواییدان بە دەسـەڵاتی کۆلۆنیالی لە ناوچـە کوردییەکانی تورکیەدا. پـاش خوێندنـەوەی پرسـی کـورد وەکوو پرۆسـەی بەکۆلۆنیالیکردنی ناوخۆیی، هەر لە کاتی سەرهەڵدانی کۆماری تورکیەوە، وتارەکە تەرکیـز دەکاتە سـەر دەورانـی ئاکپارتی، بەمەبەستی شـیکردنەوەی کەڵکوەرگرتن لە دیسکۆرسی ئیسـلامیی یەکیەتی و برایەتی و، هەوڵـدان بۆ سـەرهەڵدانی کۆمەڵگایەکی مەدەنیـی پارێزگاریخـوازی وەفـادار لە نێو کوردەکانـدا. لەسـەر ئەم بنەمایـە، وتارەکە ئـەو ئیسـتدلالە دەخاتەروو کـە پارادایمی کۆلۆنیالی نێوخۆیـی، پەیوەندییەکی پڕاوپڕی لەگەڵ شـیکاریی پرسـی کورد لـە ماوەی یـەک دەیەی رابردوودا هەیە و هەروەها پێی وایە کە، دەوڵەتداریی ئیسـلامیی نیۆلیبراڵ، دەبێ وەکـوو تەواوکەرێکی سـتراتیژیکی بۆ سـەرکوتکردن، بۆ بردنەسـەرەوەی ئاسـتی پشـتیوانی لە دەوڵەت و، بۆ وەپەراوێزخستنی ئۆپۆزیسیۆن خوێندنەوەی بۆ بکرێت.

پێشەکی

رێککەوتننامەی سـایکس ـ پیکۆ (١٩١٦) و میراتـی کۆلۆنیال، بوو بە هۆی دابەشـبوونی خاکی کوردان بەسەر چوار دەوڵەت نەتەوەی بە زۆرینە موسوڵماندا (تورکیە، سوریە، عێراق و ئێران). بۆ چەندین دەیە، ئەو پرسـەی کە بە «پرسی کورد» ناسراوە، لە لایەکەوە لەگەڵ رەوایەتی سیاسـەتی دەوڵەتی سـەرکوتکار دەرگیر بووە و لە لایەکی ترەوە لەگەڵ خەباتی خەڵکی کورد بۆ مافە سـەرەتاییە تاکەکەسی و بەکۆمەڵەکانیان لە رێگەی جۆراوجۆرەوە، لە بەرخۆدانی چەکدارییەوە تا سیاسەتی یاسایی.

لە سـاڵانی رابردوودا، تیۆرییەکانی پاش ـ کۆلۆنیـال، لـە توێژینـەوە کوردییەکانی پەیوەندیدار بە باسـی لایەنـە جیاوازەکانی پرسی کورد، رۆژ بە رۆژ زیاتر بەکار هێنراون. لایەنگەلێـک وەک توندوتیژیی حکوومەتی و راگواستنی بەزۆرەملی، دیسکۆرس و شوناس. لە هەمان کاتدا، ئەم وتارە پێشنیار دەکات لە پێناو شیکاریی رەهەندە چاوپۆشیلێکراوەکانی پرسـی کورد لە تورکیە: رۆڵـی مەزهەب لە سیاسەت و کرداری حکوومەتدا، لە پارادایمی کۆلۆنیال کەڵک وەربگرێت.

پرسـی کـورد لـە تورکیـە بووەتـە ماکەیەکی هەڵسەنگێنەر بۆ بیرۆکە سیاسییە ئیسـلامییەکان، لـەو کاتەوە کـە ئاکپارتی لـە ٢٠٠٣وە هاتە سـەر دەسـەڵات. پاش سـەدەیەک ئازاری کوردان لە ژێر دەسەڵاتی رژێمە ناسیۆنالیستە سێکۆلارەکانی کۆماری تورکیەدا، لە دەورانی دەسـەڵاتی ئاکپارتیدا، شـکڵی پەیوەندیی حکوومەت ـ کۆمەڵگا لە بیاڤی سیاسی و جەماوەریی کوردیدا، بە هۆی پیادەکردنی رژدی دیسکۆرسـی مەزهەبی و، هەوڵدان بـۆ راگرتنی دەسـەڵاتی کۆلۆنیال بۆ سـەدەیەک لـە جێی خۆیـدا، ئاڵوگۆڕی بەسەردا هات. پەرەدان بە ئایدیای یەکیەتیی ئیسـلامی(ئۆممە) و برایەتـی لـە رێگـەی راگەیەنـە گشـتییەکان و مزگەوتەکانـەوە، پشـتیوانیی مـاددی زیاتـر لە دامـەزراوە ئیسـلامییەکانی کۆمەڵـگای مەدەنی لە نێو شـارە کوردییەکان و هەروەهـا لە نێو رایەڵە گەندەڵکارەکانی دەوروبەریان و، هاوپەیمانیی

نوێی دەوڵەت و «هوودا ـ پارتی» (Hüda-Par) ـ باڵی سیاسیی حیزبوڵڵای ئیسلامیی کوردی ـ هەموویان ڕەنگدانەوەی ئەو گۆڕانکارییەن کە لە سیاسەتی حکوومەتی تورکیە بەرامبەر کوردەکان هاتووەتە ئاراوە. پتر لەمەش، ئەمن ئیدیعا دەکەم کە بیرۆکەی ئۆممە و برایەتی لە ویژمان یان دیسکۆرسی حکوومەتدا، وەکوو ئامرازێکی ویژمانی بۆ بندەستکردنی کوردەکان لە ناوچە کۆلۆنیالییەکان بەکار هێنراوە. ئەگەرچی ئەوەی باس کرا، بە درێژاییی سەدەی بیستەم هەر بەم شێوەیە بووە، گۆڕانگارییە سیاسییەکانی ئەمدواییانەی ناوچە کوردییەکان، بوونەتە هۆی هەرچی زیاتر و بەگوڕتر بەکارهێنانی دیسکۆرسی ئایینی لە ژێر دەسەڵاتی ڕێژیمە ڕادیکاڵ و پارێزگاریخوازەکان لە ماوەی ١٥ ساڵی ڕابردوودا. لە هەڵسەنگاندنماندا بۆ بەکۆلۆنیالکردنی نێوخۆییی کوردەکان لە ژێر تیشکی شەڕەکانی ئەمدواییانەدا، نموونەی کوردستانی تورکیە و جۆری حکوومەتداریی ئاکپارتی، وەکوو نموونەیەکی پەیوەندیدار خۆی دەنوێنێ. سیاسەتی ئایینی، سەرەکیترین ماکەی ستراتیژیکی ئاکپارتی بۆ زاڵبوون بەسەر پرسی کورد لە ناوچەکانی خۆیدا و لە وڵاتانی دراوسێشیدا بووە.

لە ڕووی تیۆرییەوە، ئەم وتارە ئەو پرسیارە دەخاتە ڕوو کە تاچەند کەڵک وەرگرتنی دەوڵەتی تورکیە لە دەسەڵات، لە ناوچە کوردییەکاندا، دەکرێ وەکوو کرداری کۆلۆنیالیی نێوخۆیی سەیر بکرێت و، ڕۆڵی دەوڵەتی ئیسلامی، لە گۆڕین و شکڵدان بە فەزای سیاسی لە دەورانی ئاکپارتیدا چ بووە؟ ئایا دەوڵەتی ئاکپارتی، چارەسەرێکی جێگرەوەی بۆ پرسی کورد، لە ڕێگەی بەکارهێنانی ویژمان و سیاسەتی ئیسلامییەوە، هێناوەتە ئاراوە؟ هاتنەسەر دەسەڵاتی ئاکپارتی چۆن کاریگەریی لەسەر بارودۆخی بەردەوامی سەرکوتکردنی کوردەکان داناوە؟ ئیسلامگەرایی چ ڕۆڵێکی لە بەهێزکردن و ڕەواییدان بە دەسەڵاتی کۆلۆنیالی نێوخۆیی لە فەزای سیاسیی کوردیدا گێڕاوە؟ ئەم وتارە ئیستدلال دەکات کە کەڵکوەرگرتن لە ئایین لە لایەن ئاکپارتییەوە، لە ناوچەی کوردستاندا، هیچ جیاواز نیە لەو هەڵوێستە کۆلۆنیالیستییەی دەیەکانی ڕابردوو، بەڵام بەدوای ڕێگەی نوێدا دەگەڕێ لە پێناو بەهێزکردن و ڕەواییدان بە دەسەڵاتی کۆلۆنیالی لەئارادابوودا.

وتارەکە سێ بەش لەخۆ دەگرێت. بەشی یەکەم لەسەر بنەمای باسی تیۆریی کۆلۆنیالیزمی نێوخۆیی، تیۆریی پاشکۆلۆنیالی، حکوومەت، توندوتیژی و دەسەڵاتە. بەشی دووهەم پرسی کورد و کرداری کۆلۆنیالیی دەوڵەت لە مێژووی تورکیەی مۆدێرن بە وردبوونەوەی تایبەتی لەسەر ڕۆڵی ئایین و سەرکوتکردنی حکوومەتی لە بەستێندا باس دەکات. بەشی کۆتایی لە دیسکۆرسی ئایینی و ئەو ساسەتانەی لە لایەن دەوڵەت و دامەزراوەکانی لایەنگری دەوڵەتەوە لە ناوچە کوردییەکاندا پەرەیان پێدراوە، ورد دەبێتەوە. هاوکات کە پێم وایە چۆنیەتیی وەرگرتنی ئەم سیاسەتە لە لایەن یاریکەرە خۆجێییەکانەوە، لەمەڕ هەڵسەنگاندنی مانا و کاریگەرییە سیاسییەکەیدا زۆر گرینگە، بەڵام چۆنیەتیی وڵامی دامەزراوە کۆمەڵایەتییە مەدەنییە کوردییەکان و، یاریکەرە سیاسی و مەدەنییەکانی نێو گۆڕەپانی سیاسەتە ئایینییەکانی دەوڵەتی تورکیە، شایانی شیکارییەکی قووڵن کە لە تاقەتی ئەم وتارە بەدەرە.

دوو بەشی سەرەتای ئەم وتارە لێکدانەوەی ڕەخنەگرانەیە بۆ ئەدەبیاتی تیۆری لەسەر کۆلۆنیالیزمی نێوخۆیی و بەرهەمە کۆمەڵناسی و مێژووییەکانی پەیوەندیدار بە پرسی کوردەوە. بەشی سێهەم لەسەر بنەمای داتای بەردەستهاتوو لە توێژینەوەیەکی مەیدانی

ئیتنۆگرافی لە ناوچەی کوردستان لە تورکیە، لە شارەکانی دیاربەکر، ماردین و بینگۆل لە ٢٠١٥ تا ٢٠١٦دایە. هەڵبژاردنی ئەم شارانە بەم مەبەستە بووە کە داتاکان، ڕەنگدەرەوەی بەرینی پێکهاتە ئیتنیکی و ئاینییەکانی مەیدانی توێژینەوەکە بن: دیاربەکر وەکوو گەورەترین شاری کوردی و پێتەختی سەمبۆلیکی سیاسەت و کولتووری کوردی، بینگۆل وەکوو شارێکی پارێزگاریخواز بە زۆرینەی حەشیمەتی زازاکییەوە، و ماردینیش وەکوو شارێکی فرەکولتوور بە دانیشتووانی کورد، عەرەب و سیریانییەوە. هەروەها، جگە لە چاودێریکردنی بەشداربووان، لەگەڵ ڕێبەران و ئەندامانی ڕێکخراوە کۆمەڵایەتییە مەدەنییەکان، ئەکتەرە مەدەنییەکان و نوێنەرانی حیزبە سیاسییەکانیشدا وتووێژ کراوە.

کۆلۆنیالیزمی نێوخۆیی و ئیسلامی: پەیوەندییەکی نەدۆزراوە

ئیسلامگەرایی و کۆلۆنیالیزم، بەگشتی وەکوو دوو دیاردەی پێکگرێدراو و لە هەمان کاتدا دژبەیەک پێناسەیان بۆ کراوە. پێکهاتە کۆلۆنیالییەکان و میراتەکانی دەورانەکانی کۆلۆنیال و پاش ـ کۆلۆنیال یارمەتیدەر بوون لە شکڵگرتنی ئیدیۆلۆژیی ئیسلامی. بیرمەندە ئیسلامگەراکانی وەک حەسەن ئەلبەننا و سەید قوتب، پێیان وابوو کە ئۆممە ولامێکە بۆ دەسەڵاتی کۆلۆنیال و ڕێژیمە گەندەڵە سێکۆلارەکان. بزووتنەوە ئیسلامگەراکان، لە بەشی هەرەزۆری سەدەی بیستەمدا، وەکوو شکڵێکی ئۆپۆزیسیۆن بە دژی حکوومەتە کۆلۆنیال و پاش ـ کۆلۆنیالەکان مانەوە و، بەدەست سەرکوتی دەوڵەتی لە لایەن ڕێژیمە سێکۆلاریستەکانەوە، لە سەرانسەری ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا ئازاریان چەشت.

لە بیاڤی سیاسیدا، باسی ئیسلامگەرایی بە زۆری لە سێبەری ئۆپۆزیسیۆنی دژەکۆلۆنیالی بناژۆخوازیدا دەچێتە پێشەوە و خۆی بە وێنەی کۆمەڵگای خەیاڵیی سەردەمی زێڕینەوە بەهێز دەکات. لەم ڕووەوە، باسەکە لە پەیوەندییەکانی دەسەڵات و هێژمۆنی سەربەخۆ نیە و خۆی لە پشت نایەکسانیی پێکهاتەییی سەردەمدا دەپارێزێت. هەروەک هەر خەیاڵێکی سەردەمی زێڕین، ئەم ڕوانینەش زیاتر لەسەر بنەمای خەیاڵە تا ڕاستی و هاوکات ڕێگەیەکە بۆ گەیاندنی ئەم بیرۆکانە بە جەماوەر.

ئەگەرچی لەسەر زۆر لایەنی پەرەپێدانی کۆلۆنیالی ڕۆژئاوا لە وڵات و ناوچە زۆرینە موسوڵمانەکان و وڵامی ئیدیۆلۆژییە ئیسلامییەکان (مۆدێرنیست، ئیسلامگەرا و بناژۆخواز)، زۆر توێژینەوە کراوە، بەڵام زۆربەری ئەم توێژینەوانە لەسەر نموونەگەلێک تەرکیز دەکەن کە لەواندا کۆمەڵگا موسوڵمانەکان و ئایدیۆلۆژییەکانیان قوربانیی بەکۆلۆنیالکردنن.

لە لایەکی دیکەوە، ڕۆڵی ئیسلامگەرایی وەکوو ئامرازێکی دەسەڵات لەو کاتەدا کە بزووتنەوە ئیسلامگەراکان جڵەوی دەسەڵات دەگرنەدەست، بە زۆری وەک دیالێکتیکێک لە نێوان ئایین و سێکۆلاریزم یان بژاردە و چینە جەماوەرییەکان (یان ئێلیتی نوێ) شیکردنەوەی بۆ کراوە. ئامانجی ئەم وتارە لێکۆڵینەوە لە لێککارکردنی ئیسلامگەرایی و کۆلۆنیالیزم لە کوردستانی تورکیەیە؛ ناوچەیەک، کە ئیسلام تێیدا خاڵی هاوبەشی دەسەڵات و جەماوەرە. وتارەکە هەوڵ دەدات بە هۆی پارادایمی بەکۆلۆنیالکردنی نێوخۆییەوە، خوێندنەوە بۆ ئەم بابەتە بکات.

چەمکی کۆلۆنیالیزمی نێوخۆیی لە ١٩٥٤ەوە کاری پێدەکرێت، کاتێک کە سەرکوتکردنی غەیرە سپیپێستەکانی ئەفریقای باشوور وەکوو «کۆلۆنیالیزمی شێوەیەکی تایبەت» لە لایەن حیزبی کۆمۆنیستی ئەفریقای باشوور(SACP)ەوە پێناسە کرا. لە ١٩٦٤دا، «مالکۆم ئیکس» لە یەڤێکی ناسراوی

خۆیدا، ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکای بە هێزێکی کۆلۆنیال کە ٢٢ میلیۆن ئەمریکاییی ڕەشپێستی، بە هۆی بێبەشکردنیان لە مافە مرۆییە مەدەنییەکانیانەوە کۆلۆنیالیزە کردووە، ناو برد. لە ١٩٦٧دا، باس لەسەر ئەمریکاییە ڕەشپێستەکان و مافە مەدەنییەکانیان زیاتر و زیاتر بوو، کاتێک مارتین لوتێر کینگ کۆڵانە ڕەشپێست نشینەکانی وەکوو کۆلۆنییەکانی ئەمریکا ناو برد: «ئەو کۆڵانە هەژارنشینانە، وەکوو کۆلۆنیی نێوخۆیی وان، شوێنگەلێک کە دانیشتوانی وا لێدەکات لە باری سیاسییەوە بندەست بن، لە باری ئابوورییەوە بچەوسێنەوە و لە هەر بارێکەوە هەڵاواردن و سووکایەتی پێ کردن لە دژیان بەکار بێت».

ئەوە لە کۆتاییەکانی ١٩٦٠دا بوو کە چەمکی «کۆلۆنیی نێوخۆیی» (domestic colony) بۆ یەکەم جار لە باسی ئاکادیمێکدا هاتە گۆڕێ. ئەگەرچی چەند نووسەرێکی وەک «هارۆڵد کرووز» و «کێنێز کلارک» لە سەرەتاکانی ١٩٦٠ەکاندا، گرینگیی ئەم دیاردەیەیان، بە هۆی بەکارهێنانی چەمکی «کۆلۆنی نێوخۆیی»یەوە بەرجەستە کرد، یەکەمین جار ئەوە «رابێرت بلونێر» بوو کە لە ١٩٦٩دا، شکڵی بە ئیدەی چەمکی «کۆلۆنیی نێوخۆیی» (internal colony) بەخشی. لە وتارێکدا بە ناوی «کۆلۆنیالیزمی نێوخۆیی و ڕاپەڕینی ناوچە پەراوێزخراوەکان» کە لەسەر خوێندنەوەکانی داهاتوویدا کاریگەریی دانا، بلونێر هێڵی جیاکەرەوە دەکێشێ لە نێوان کۆلۆنیالیزم وەکوو سیستمێکی کۆمەڵایەتی، ئابووری و سیاسی و بەکۆلۆنیالکردن وەکوو پرۆسەیەک کە نەتەنیا تایبەتە بە کۆلۆنییە کلاسیکەکان، بەڵکوو لە نێو سنوورەکانی دەوڵەتیشدا بە ڕادەیەکی زۆر شایانی ئەوەیە ددانی پێدابهێنرێت. ئەم لێڕوانینە سەرنجی لەسەر توێژینەوەکانی پەیوەندیدار بە نەژاد لە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکادا گۆڕیوە و، بنەمایەکی دروست کردووە کە بەو پێیە دەکرێ شیکاری بۆ لایەنە جۆراوجۆرەکانی نایەکسانیی پێکهاتەیی، لە نێوان ئەمریکاییە سپیپێست و ئەمریکاییە ڕەشپێستەکان لە نێو تیۆریی کۆلۆنیالدا بکرێت. بلونێر چوار ماکەی سەرەکیی ئەوەی پێی دەگوت «بەکۆلۆنیالیکردن»ی فۆرمولە کرد و لە نێوان ئەم چەمکە و ئەو پرۆسەیەی کە ئێمە پێشتر وەکوو کۆلۆنییەک بیرمان لێ کردبووەوە، جیاکاریی کرد.

یەکەم: هەڵسەنگاندنی چۆنیەتیی ئاوێتەبوونی گرووپە نەژادییەکان لە نێو کۆمەڵگای سەردەستە (جا هێزێکی کۆلۆنی بێت یان نا). ناوبراو چاودێری دەکات و دەبینێت بەکۆلۆنیکردن، بە خۆتێکردنێکی زۆرەملێ و بێ ئیختیار دەست پێدەکات.

دووهەم: شوێندانەرییەک لەسەر کولتور و دامەزراوە کۆمەڵایەتییەکانی خەڵکی بەکۆلۆنیکراو هەیە کە لەوە تێدەپەڕێ بڵێین ئاکامی پرۆسەگەلێکی «سروشتی» وەک پەیوەندیگرتن و ئاوێتەبوون لە کولتووری سەردەستدایە. هێزی کۆلۆنیال سیاسەتگەلێک جێبەجێ دەکات کە بەهاکان، مەیلەکان و شێوە جۆراوجۆرەکانی ژیانی خەڵکی خۆجێیی بەرتەسک دەکاتەوە، دەیگۆڕێت و لەنێوی دەبات.

سێیەم: بەکۆلۆنیکراوەکان لە ژێر دەسەڵاتی نوێنەرانی دەسەڵاتی زاڵدان. ئەوەی ناوبراو دەیبینێت، ئەزموونێکی بەڕێوەبردن و خستنەژێر ڕکێفە لە لایەن کەسانی دەرەوەی خۆیان.

چوارەم: ڕاسیزمە کە لە زۆر نموونەدا شان بە شانی جێبەجێکردنی کۆلۆنیالکردنەوە هەنگاو دەنێت.

ئەگەرچی ئەم چەمکە سەرەتا بۆ ئەمریکاییە ڕەشپێستەکان و ناسپیپێستەکانی ئەفریقای باشوور بەکار هێنرا، ئێمرۆکە، ئەدەبیاتێکی بەربەرین، لەسەر لایەنی جۆراوجۆری ئیتنیکی، چینایەتی، کرێکاری

و مەزهەبیـــی کۆلۆنیالیزمـــی نێوخۆیی هەیە. «گۆنزالێز کازانۆڤا» یەکەمین کەسێک بوو کە چەمکەکەی بۆ مێکزیک لە دەقی پێشکەوتنی ناهەمواردا بـــەکار هێنا. توێژینەوەی «هێچێر» لـــە وێلز، ســـکاتلەند و ئیرلەنـــد، توێژنەوەی «ئێپستین» لەسەر بەکۆلۆنیالیکردنی نێوخۆیی و کاریگەرییەکەی لەســـەر فێرکاری لە پێرو، توێژینەوەی «زووریک» لەسەر فەلەستینییەکان لە ئیســـرائیل، توێژینەوەی «میترا داز» لەسەر بەنگلادێش و پاکستان، توێژینەوەی «گودمەن» لەســـەر کەمایەتییە ئیتنیکییەکان لە چیندا، توێژینەوەی «ئێتکیند» لەســـەر رووســـیەی ئیمپراتۆری و کۆلۆنییە نێوخۆییەکانی بەشێک لە نموونەگەلی بەکارهێنانی چەمکەکەن.

هەروەک «رابێرت هیند» شیی دەکاتەوە، کۆلۆنیالیزمـــی نێوخۆیی لـــە بەراوردکردنەوە دێت: خـــاوەن کۆلۆنی و بەکۆلۆنیکراوەکە، کە بەپێچەوانەی کۆلۆنیالیزمی کلاسیک کە تێیدا جیاکاریی جیۆگرافیایی بوونی هەیە، لە هەمان وڵاتدا دەژین. لە هەمـــان کاتدا، کۆلۆنییەکی نێوخۆیی لـــە تایبەتمەندییەکاندا هاوبەشـــی هەیە لەگەڵ ئەو کۆلۆنیالیزاســـیۆنە باوەی کە لە نێو ســـنووری حکوومەتەکاندا بوونی هەیە. تایبەتمەندیگەلێک وەک: پێڕەوی سیاســـی، چەوساندنەوەی ئابووری، زاڵبوونی کولتووری و ئەو شـــەڕە نەژادی/ئیتنیکییەی بە زۆری لە نێو کۆلۆنییە نێوخۆییەکاندا ســـەرهەڵدەدەن. «یاسای جیاوازی» هەروەک «پارزا چاتێرجی» پێناســـەی دەکات، یاســـای ســـەرەکیی حکوومەتکردنە لـــە کۆلۆنییەکاندا. هەر بۆیە، کۆلۆنییـــەکان لە شـــوێنێکدا جێ دەگرن کە تێیـــدا نابەرابەریی پێکهاتەیی لـــە ئابووری، سیاسەت، کولتووری و باوەڕدا بووەتە نۆرم. بەم پێیە، ئەوە ئەم نۆرمەیە کە کۆلۆنییەک دەکاتە بابەتی چەوســـاندنەوەی ئابـــووری و هاوکات دەیکاتە بابەتی ئەو دیاردەیەی کە «گرامشی» بە «هێژمۆنی کولتووری» ناوزەدی دەکات. لە ئاکامـــی هێژمۆنی کولتووریدا، دانیشـــتووانی کۆلۆنییـــەکان خۆیان وەک بەرکارە لاوازەکان دەبینـــن و مەیلێک بـــۆ ڕازیبوون بە قەدەری چەوســـانەوەی کولتووری و ئابووریی خۆیان، قەدەرێک کـــە بە هۆی کۆلۆنیالیزاســـیۆنەوە ئەزموونی دەکەن، نیشان دەدەن.

گەر لێرەدا کەســـێک بەپێی ئەم فۆرمولە بیر لە پرســـی کورد بکاتەوە، ڕەنگە بە ئاسانی وا مەزنـــدە بکات کە کوردســـتان زۆرێک لە تایبەتمەندییەکانی کۆلۆنیزاســـیۆنی نێوخۆیی تێدایە. پێـــش لە هەموو شـــتێک، خەڵک و ســـەرزەوینی کوردی لە ســـەدەی بیستەمدا بـــەردەوام لە ژێـــر «وەزعییەتـــی تایبەتی»دا بـــوون، ئەویـــش بە هـــۆی چەندیـــن دەیە دەسەڵاتی یاســـای ســـەربازی، دامەزراوەی تایبـــەت، توندوتیژی حکوومەتـــی لە هەموو شـــێوەکانیدا، ڕاگوێزرانی بەناچاری و شـــوێن بزربوون، ســـزادان، هەژارکردن، پەرەسەندنی ناهەموار، نەژادپەرســـتی، جیاوازیدانان و/یان خرانەدەرەوەی بازنەی پۆســـتە پلەبەرزەکان لـــە نێـــو دامـــەزراوە حکوومەتییەکانـــدا. ئەگەرچـــی ڕەنگە لـــە مەجالی ئـــەم وتارەدا نەگونجـــێ، بـــەڵام وردبوونەوە لـــەوەی کە چۆن شـــارە کوردییەکان لە لایەن فەرمانداره سەربازییەکانەوە وەزعییەتی تایبەتی (OHAL Valisi) حکوومەت کراون یان وردبوونەوە لە دەستەواژەی «جێی متمانەکان»ی دامەزراوەی نوێ کە پاش هەڵپەسێرانی شارەدارە کوردییە هەڵبژێـــردراوەکان لە ٢٠١٥ بەمـــلاوە بینرا، ڕادەی بەکردەوەییکردنـــی کۆلۆنیزاســـیۆنی نێوخۆیی نیشان دەدات.

سەرەڕای نموونەی سەرەتاییی کۆمەڵناس «ئیســـماعیل بیشـــکچی»، پرســـی کورد لە ئەدەبیاتی ئاکادێمیکی بەرهەمی پســـپۆڕانی تورکیە، بەو جۆرەی پێویستە تیۆریزە نەکراوە. ئیســـماعیل بیشـــکچی کە لە ١٩٦٠ەکاندا، کوردســـتانی بە کۆلۆنییەکی ئینتێرناسیۆناڵ پێناســـە کـــرد، نموونەیەکـــی تایبەتـــە لـــە پســـپۆڕێکی چالاک لەســـەر پرســـی کورد.

لە ١٩٦٠ەکاندا، بیشکچی سەرەتا لەسەر عەشیرەتی کۆچەری «عەلیخان» کاری کرد، لە کاتێکدا کە سیاسەتە ئاسیمیلاسیۆنەکانی حکوومەت لە کوردستاندا پیادە دەکران و تەنانەت حاشا لە شوناسی جیاوازی کوردی دەکرا. بەپێی قسەی حکوومەتەکە، کوردی دیالێکتێکی تورکی بوو و کوردەکان عەشیرەی تورکی کۆچەر بوون کە لەگەڵ برا تورکەکانیان لە ئاسیای ناوەڕاستەوە ویکڕا بۆ تورکیەی ئەمڕۆکە کۆچیان کردبوو. بیشکچی کوردستان وەکوو کۆلۆنییەکی نێونەتەوەیی ناو دەبات و ئاماژە بە دابەشبوونی کوردستان لە نێوان چوار وڵاتدا دەکات. ئەگەرچی بیشکچی هیچکات لە کۆلۆنیالیزمی نێوخۆیی وەکوو چەمکێک کەڵکی وەرنەگرتووە، ئەوەی ئەو لە توێژینەوەکەیدا پێناسەی دەکات، زۆر نزیکە لە تایبەتمەندییەکانی کۆلۆنیالیزمی نێوخۆیی کە لە سەرەوە ئاماژەمان پێدان. بیشکچی، لەبەر توێژینەوەکەی، چەندین ساڵ زیندانی کرا، لێکۆڵینەوەکەی لە ناوەندە ئاکادمیکەکاندا بە کەم نرخ نیشان درا و کرایە نموونەیەک بۆ گەیاندنی پەیامێکی ڕوون بە هەر توێژەرێک کە بیوێرایە پرسی کوردستان باس بکات و کوردستان وەکوو کۆلۆنییەکی نێوخۆیی ناو ببات. هەر بۆیە، لە ١٩٧٠کان و ١٩٨٠کاندا، باسی پێوەندیدار بە کۆلۆنیالیزم لە بیاڤی ئاکادمیکدا لە تورکیە بوونی نەبوو، ئەگەرچی ئەم چەمکە ئێستدلالی سەرەکیی پارتی کرێکارانی کوردستانی لەو کاتەدا پێک دەهێنا.

کاتێک لە ١٩٩٠ەکاندا، شەڕی نێوخۆیی پەرەی سەند، لێکۆڵینەوەکان لەسەر کورد سەرنجیان لەسەر هەڵسەنگاندنی ئاکامی توندوتیژیی حکوومەتی و ئاکامە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکانی بوو، وەک، ناسیۆنالیزم، گۆڕینی شوناس، ڕاگوێزرانی بەناچاری و بزربوونەکان. لە کۆتاییەکانی ١٩٩٠ەکاندا و لە دەیەی یەکەمی سەدەی بیستەمدا، توێژینەوەکان لەسەر کورد بەرەبەرە زیاتر سەرنجی ئاکادێمیای نێونەتەوەییان ڕادەکێشا و پەیوەندیداربوونی پارادایمی کۆلۆنیال بە کەیسی کورد هاتە بەر باس. تێزی دوکتورای «ئۆزگور سێوجی گۆراڵ» نموونەیەکی باشە لەوەی کە چۆن ئەزموونەکانی ڕاگوێزرانی بە زۆرەملی و بزربوونەکان لە ١٩٩٠ەکاندا و، باسی بەرینتری سیاسی و گشتی لەسەر ئەم پرسانە، لە دەوروبەری توێژینەوەکانی پەیوەندیدار بە کۆلۆنیالیزم و پۆست کۆلۆنیالیزمدا بە دەق کرا.

شیکاریی هەڵکەوتەیی لە لایەن «گامبێتی» لەسەر سیاسەتی کۆلۆنیالی شاری لە پێتەختی دێفاکتۆی کوردستان، دیاربەکر، و هەروەها شیکاریی گۆڕانکارییە هەڵکەوتەییەکان و سیاسەتی نیۆلیبراڵ لە لایەن «یوکسێل» لە ناوچەی «سوور» لە دیاربەکر، باسی ئەوە دەکەن کە چۆن فەزای شاری بەپێی چەندین سیاسەتی پۆست کۆلۆنیال و نیۆلیبراڵەوە دادەڕێژرێتەوە. تیۆری ئۆریەنتالیزم و پۆست کۆلۆنیالیش بۆ شیکاریی دیسکۆرسی سیاسی AKP و نوێنەرایەتیکردنی کوردەکان لە دیسکۆرسی گشتی و سیاسییدا بەکار هێنراون. پتر لەمەش، لەم ساڵانەی دواییدا، گۆڕانی نوێی بزوتنەوەی سیاسیی کوردی بەرەو ئۆتۆنۆمیی دێموکراتیک و دامەزراندنی لە ڕۆژئاوا (باکووری سووریە) وەکوو ئەزموونێکی دژەکۆلۆنیالیزاسۆن یان جێگرەوەیەک بۆ دەوڵەت ـ نەتەوەکان خوێندنەوەی بۆ کراوە. لە کاتێکدا، هەموو ئەم توێژینەوانە بوونەتە هۆی دارشتنەوەی چوارچێوەیەکی نوێ بۆ پرسی کورد لە ڕوانگەیەکی کۆلۆنیالەوە، گرینگیی کەم دراوە بە ڕۆڵی دیسکۆرس و سیاسەتە ئایینییەکان لەو پرۆژە کۆلۆنیالانەی لە لایەن دەوڵەتی تورکیەوە خراونەتە ڕوو. لە کاتێکدا ڕوونە کە هەڵسەنگاندنی دینامیکی ئایینیی کۆلۆنیالیزمی نێوخۆیی، بە درێژایی ماوەی

حوکمــی کۆمارەکە لە تاقەتی ئــەم وتارەدا نیــە، ئاوردانەوەیەکی ســەرەتایی لە مێژووی پەیوەندیــی دەوڵەت ـ ئایین لــە تورکیە، لە پێناو تێگەیشــتن لــە تایبەتیبوونی دەورانی ئاکەپە، گرینگە.

سیاســەتی ئایینی وەکــوو ئامرازێکی کۆلۆنیــال: ئاوردانەوەیەکــی کورت لە دەورانی کۆمارەکە

ئەگەرچی دروســتبوونی کۆماری تورکیە زۆر جــار وەکوو پرۆژەیەکی مۆدێرن و ســێکۆلار ناو دەبردرێت، بــەڵام لەو هەوڵانەی لە پێناو دروســتکردنی شوناســی نەتەوەییی تورکی دراون، ئاییــن رۆڵێکــی ســەرەکیی گێڕاوە. پــرۆژەی سێکۆلاریســتی کەماڵیســتەکان پرۆژەیەکــی جیــاواز نەبــوو: ئامانجــی بەنەتەوەییکردنی ئیسلام و، ئاوێتەکردنی بوو لە نێو دامەزراوەی حکوومەتیدا. خەلافەتەکە لە ٣ی مارســی ١٩٢٤دا هەڵوەشێندرایەوە و لە ١٩٢٥ بەملاوە یاســاگەلێک وەک یاسای کۆتاییهێنان بە دەســتووری ئایینی (١٩٢٥)، یاســای تایبــەت بە ســەرپۆش و جلوبەرگ (١٩٢٥) و یاســای مەدەنیی تورکی (١٩٢٦) وەکوو کۆڵەکەکانی حکوومەتی سێکۆلاریستی خرانەگــەڕ. ئەم ڕیفۆرمانــە بەتایبەتی کردار و خاوەن دەســەڵاتە ئایینییــە نەریتییەکانی کردبــووە ئامانج، کە لەودا وەکوو دواکەوتوو و گرفت بۆ دەســەڵاتی حکوومەتی نوێ سووک دەکــران. ســەرەڕای ئەمەش، ئــەم کۆمارە سێکۆلاریســتە، وازی لــە کەڵکوەرگرتن لە ئایین لە پێنــاو ئامانجەکانی خۆی نەهێنا و، بەڕێوەبەرایەتیــی کاروبــاری ئایینی ڕێک لە هەمان رۆژدا کە خەلافەتەکە ســەرکوت کرا، دامەزرا. بــە تورکیکردنی بانگی ئیســلام لە ١٩٣٠دا نیشانەیەکی سەمبولیکی هەوڵەکانی حکوومەت بۆ کەڵکوەرگرتن لە ئیسلام وەکوو ماکەیەکی ناوەندیی دروستکردنی کولتووری نەتەوەییی تورکی بوو.

ســەرنجی لێڕوانینــی کەماڵیســتی بۆ ئایین، لەپەراوێزخســتنی کردار و دامەزراوە ئایینییــە نەریتییەکان بوو، بــەڵام زۆربەیان لــە شــێوەیەکی کەمتــر بەرچــاو و زۆرجار نهێنیــدا مانــەوە. خۆڕاگرییەکە لــە ناوچە کوردییەکاندا بەتایبەتی بەهێز بوو. یەکەمین ســەرهەڵدان لە دژی ڕێژیمی نوێ لە ١٩٢٥ لە دەورووبەری شێخێکی نەقشبەندیی کورد، شێخ ســەعید دەســتی پێکرد و لەو کاتەوە تا ئێســتا ئەوەی کــە هاندەرەکەیان چەندە ئایینی و چەندە ئیتنیکی بووە، بووەتە جێگای باسی مێژووناسی. ســەرهەڵدانەکە بە توندی ســەرکوت کــرا و دوابەدوایدا دەیــان هەزار کورد بە زۆرەملی کۆچیان پێ کرا. سەرەڕای ئەمــەش، دژایەتی و ســەرهەڵدان لە ناوچە کوردییەکاندا، لە دەیەی پاشــی دا درێژەیان هەبوو؛ ســەرەکیترینیان لە ئاگری (١٩٢٧ ـ ١٩٣٠) و شۆڕشی دێرسیم (١٩٣٦ ـ ١٩٣٨). یەکگرتوویی مەزهەبی و ڕێبەرە ئایینییەکان، رۆڵێکی بەرچاویان لەو شۆڕشــانەدا گێڕا کە ئاکامیان ســەرکوتی زیاتر و کۆچی زۆرەملی زیاتر بوو.

لە ١٩٢٠ەکانەوە تا ١٩٨٠کان، دیسکۆرسی حکوومەتی و سیاسەتی لە کوردستاندا لەسەر بنەمای سیاســەتی ئاسیمیلاسیۆن بوو، حاشا لــە بوونی کــوردەکان دەکرا، دەیــان هەزار کورد کوژران، ڕاگوێــزران، تەبعید کران و لە قەراخ شــارەکانی ئاناتۆلیدا نیشتەجێ کران. لــەم دەورانــەدا، حکوومەت پرســی کوردی وا نیشــان دەدا کــە ئاکامــی دواکەوتوویی ناوچەیی، خۆبەدەســتەوەنەدانی عەشــیرەیی و سیاســەتی پاشــکەوتووانەیە و قامکــی بۆ لای نەخوێنــدەواری، خۆبەدەســتەوەنەدانی خــاوەن مڵکــەکان و بــژاردە ئایینییــەکان (شــێخەکان) و پەرەنەســەندوویی ناوچەیی ڕادەکێشا. ســەرەڕای هەوڵەکانی حکوومەت لە پێناو ســەرکوتی پێکهاتە ئایینی ئایینی و سیاسییە نەریتییەکان لە ناوچە کوردییەکاندا،

باشـــووری ڕۆژهەڵات و ڕۆژهەڵاتی ئاناتۆلیا لە پەراوێزەکانی کۆمارەکەدا مانەوە.
کاتێک لــە ١٩٥٠دا گۆڕانــکاری بەرەو سیســـتمی چەندحیزبی هاتە ئــاراوە، ئایین وەکوو پلاتفۆرمێک بۆ ئەو حیزبە سیاســـیانە کە دژایەتیی لەرابەدەربوونی سێکۆلاریزمیان دەکرد، گەڕایەوە گۆڕەپانی سیاسی. یەکەمین حیزبی سیاســـیی ئیسلامی لە ســـەرەتاکانی ١٩٧٠کاندا دامــەزرا و ئایدۆلۆژیگەلێک وەک بزووتنەوەی ئاسۆی نەتەوەیی (میلی گوروش) بــە ڕێبەرایەتیی «ئەربــەکان» و ئاوێتەبوونی ئیســـلامی ـ تورکـــی بەرەبـــەرە بەردەنگـــی زۆرتریـــان دۆزییـــەوە. ئەگەرچـــی حیزبــە ئیسلامییەکان لەم ســـاڵانەدا دەیانتوانی بێنە نێو بەرەی دەوڵەتییەوە، بەڵام کاریگەرییەکی کەمیان لەســـەر سیاســـەت هەبــوو، چونکە ماوەی دەوڵەتەکانیان تا ڕادەیەک کورت بوو و تووشی کودەتای سەربازی دەبوون. سەرەڕای ئەمەش، لەگەڵ کودەتای سەربازیی ١٩٨٠دا، ئیســـلام لە ڕێگــەی دەستبەســـەرداگرتنی ســـەربازییەوە کە ئامانجـــە ڕاگەیەندراوەکەی سەرلەنوێ دامەزراندنەوەی دەستووری گشتی و شەڕ دژی کۆمۆنیزم بوو، گەڕایەوە گۆڕەپانی گشتی. ئەگەرچی چالاکییە ئیسلامییەکانیش لە ساڵە سەرەتاییەکانی ڕێژیمە سەربازییەکەدا تووشی بەربەست بوون، بەڵام ئیسلام ڕۆڵێکی بەرچـــاوی گێـــڕا لــە ئایدیۆلۆژیـــی فەرمیی دەســـەڵاتە نوێیەکەدا. بەپێی «جێنکینز»، لەو ساڵانەدا، کۆمەڵگای تورکی بە خێرایی بەرەو هێڵێکی ئیســـلامی - نەتەوەیی پاش کودەتا ڕۆیشت، ئەمەش خۆی لە زیادبوونی ژمارەی دەنگەکانی حیزبە نەتەوەیی و ئیسلامییەکان لە ١٠,١٪ وەوە لە ١٩٨٧دا بۆ ١٦,٩٪لە ١٩٩١، ٢٩,٩٪ لــە ١٩٩٥، ٣٤,٩٪ لە ١٩٩٩، ٥٤٪ لــە ٢٠٠٢ و ٦٦,٢٪ لە ٢٠٠٧دا دەبینییەوە. حیزبە سیاســـییەکانی بزووتنەوەی ئاســـۆی نەتەوەیـــی)حیزبی خزمەتگـــوزار (Welfare Party)، حیزبی چاکەکاری (Virtue Party)، حیزبـــی بەختـــەوەری((Felicity Party) ، حیزبە مەیلەو ڕاســـتەکان (حیزبی نیشتمان (Motherland Party)، حیزبی ڕێگەی ڕاست (True Path Party) و حیزبـــی بزووتنـــەوەی ناسیۆنالیســـتی(بڕبڕەی پشتی ئەم زیادبوونی پشتیوانییەیان لە گۆڕەپانی سیاسیی تورکیەدا پێک هێنا.

ســـەرەڕای ئەمەش، دواتر ســـەرهەڵدانی ئیســـلامگەراکان لــە ١٩٩٠کانــدا وەکـــوو مەترسییەک بۆ بژاردەی سیاسی و سەربازی ســـەیر کرا کە لــە ئاکامدا کودەتای پۆســـت ـ مۆدێرنـــی ٢٨ی فێوریـــەی ١٩٩٧ی لـــێ کەوتەوە. جێگـــرەوەی بزووتنەوەی ئاســـۆی نەتەوەیـــی، واتــە ئا.کە.پــە (AKP)، وەکوو حیزبێکـــی مەیلەو ڕاســـت ســـەری هەڵدا و حیزبەکانـــی بزووتنەوەی ئاســـۆی نەتەوەیی، پشـــتیوانیی خۆیـــان لە پـــاش زنجیرەیەک قەیرانی ئابووری و سیاســـی لەدەســـت دا و لـــە ئاکامدا، لە ٢٠٠٣ بەملاوە دەســـەڵات لە دەســـتی AKP کۆبووەتەوە. لەگەڵ دەورانی ئاکپارتی، پەراوێزی پارێزگاریخواز، پشتیوانیی خۆی لە باڵی نێوەڕاســـتدا لە شکڵی دەوڵەتی تاکحیزبـــی کۆ کردەوە، ڕەوتێـــک کە بۆ ١٥ ســـاڵ هەر بەم شێوەیە مایەوە. لەم دەورانەدا، ئیسلامگەرایی بەرەبەرە بووە یەکێک لە ماکە سەرەکییەکانی دیسکۆرسی حکوومەتی.

ئاکپارتـــی لــــە ســـاڵە ســـەرەتاییەکانی دەسەڵاتداریی خۆی لە سەرەتاکانی ٢٠٠٠دا بە شێوەیەکی دەرهەست و بە ڕێزەوە لەگەڵ ڕێژیمــە ســـێکۆلارەکە هەڵســـوکەوتی کرد، ئەویش بە هـــۆی چاوەڕوانییەکانی یەکیەتیی ئورووپا و گوشـــاری هێزی سەربازیی تورکیە. ســـەرەڕای ئەمەش، کاتێک مەیدانی مانۆڕی لە ســـاڵی دواییدا زیاتر بوو، ئاکپارتی دەستی کرد بە جێبەجێکردنی سیاسەتە زیاتر ئاشکرا ئیســـلامییەکان. ئاکپارتی لە کاتێک بەشـــی زۆری ئـــەو ئایدیۆلۆژییە ناسیۆنالیســـتییەی لــــە دەیەکانی ڕابـــردوودا پەرەی ســـەندبوو،

ڕاگرتبــوو، کەڵکی لە دیســکۆرس، کردار و دامەزراوە ئیسلامییەکان وەکوو سەرچاوەیەک بــۆ پەرەپێــدان بــە کاریگەریی سیاســی و ئابووریی خۆی وەرگرت. ناوچەی کوردستان، یەکێک لــە ئامانجــە ســەرەکییەکانی ئەم سیاســەتە بوو کە مەبەستی شــەرعییەتدان بە دەســەڵاتی حکوومەت، لە گۆڕەپانێکی لە باری سیاســییەوە پڕکێشمەکێشــی، کێشە ئێتنیکــی ـ ئایینییــەکان بــوو. ئەگەرچــی ئــەم سیاســەتە حکوومەتییە هەنــدێ جار بە گۆڕینــی پارادایم، بەتایبــەت لە دەورانی لیبراڵــی دەســەڵاتی ئاکپارتیدا، بــە ئەژمار هێنراوە، بەڵام من لەو بڕوایەدام کە پارادایمی کۆلۆنیال، بــە درێژاییی ئەو دەورانە هەر زاڵ بووە و دیسکۆرســی ئیســلامیی یەکیەتی و برایەتی کە لە لایەن ئاکپارتییەوە پەرەی پێ دراوە، مانیفێســتێکی سیاسەتی کۆلۆنیالە، لە دەستی دەوڵەتدارییەکی ئیسلامیدا. بەگشتی، ئەوەی ئاکپارتی لە پەیوەندی لەگەڵ پرســی کورد خســتیە ڕوو، گۆڕانێکــی بنەڕەتی نییە لە پارادایمی حکوومەتی، بەڵکوو ئاڵوگۆڕێکی ســتراتیژیکە بــۆ بەکارهێنانی دیسکۆرســی ئایینیی یەکیەتیی برایەتــی، لە پێناو بازدان بەسەر سروشــتی ئێتنیکی ـ سیاسیی پرسی کورددا.

«برای کوردی موســوڵمانم»: ئیســلام وەکــوو ئامرازێکــی دەوڵەتــداری و ڕەواییدان بە سیاســەتی توندوتیژیی حکوومەتی

دەســەڵاتی کۆلۆنیالی حکوومەتــی تورکیە لە ناوچــە کوردییەکانــدا، دەکــرێ لە زۆر بــواری دامەزراوەکەدا و لە ژیانــی ڕۆژانەی خەڵکــدا ببینرێــت. ئــەوەی «بەدرخان» لە دیاربەکر دەیبینێت، دەکرێت بۆ سەرانسەری کوردستانی تورکیە ڕاست بێت: بە شێوەیەکی کۆلۆنیالی بەسەر دوو بەشدا دابەش کراوە، هەم لە ڕووی فەزا و هەم لە ڕووی دانیشتووانەوە. نزیــک بە نیــوەی شــارە کوردییــەکان بۆ کۆڵانــە ســەربازییەکان تەرخان کــراوە، بۆ بینا ســەربازییەکانی تایبەت بە بنەماڵەکانی ســەربازەکان، مامۆســتایان و کارمەندانــی دەوڵەتــی و هەروەهــا بــۆ بەڕێوەبەرایەتیی فەرمانداری، شوێنگەلێک کە بە زۆری نزیک لــە یەکتر دروســت کراون و بــە توندی لە ژێر پارێزگاریکردندان. بەشــی دووهەمی ئەم دابەشکردنە، بەشێکی مردووە کە لەودا کەس ئاسایشــی ژیانێکی نیە کە بە هۆی یاســا و شــارۆمەندییەوە پارێزگاریی لێ کرابێت. ئەمە بارودۆخێکــی بەردەوامی تایبەتــە کە لەودا، کــوردەکان لە ژێــر هەڕەشــەی بەردەوامی ســزاداندان، شتێک کە لە بەشــەکانی تری تورکیەدا نابیندرێت.

ئەوە ڕاســتە کە لە ساڵە سەرەتاییەکانی ئاکپارتیدا، هەندێ بەرەوپێشــچوون لە پرسی کورددا هاوتەریب لەگەڵ بەرەوپێشچوونەکانی تر لــە کۆمەڵگا بە گشــتی ڕووی دا. زۆرێک لە شــارەزایان ئەمەیان وەکوو گۆڕانکارییەکی پارادایــم ســەیر کرد و پێیان وابــوو کە ئەو مۆدێلەی تورکیە، نموونەیەکی دێموکراســیی ئیسلامییە. لە هەمان حاڵدا، گۆڕانکارییەکانی ئەمدواییانە لە سیاسەتی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا و ڕۆڵی سەرهەڵدانی کوردی لە هەر دوو وڵاتی سوریە و عێراق ئاشکرای کرد کە نەتەنیا ئەو مۆدێلــەی تورکیە نموونەیەک نیــە، بەڵکوو درێژەیەکە لە سیاسەتی دەوڵەت ـ نەتەوە لە ژێر دەســەڵاتی هەم ڕێژیمە سێکۆلارەکان و هەم ڕێژیمە پارێزگاریخوازەکاندا. لە کەیســی کورددا، سیاسەتی ئیسلامگەرایی نەک مانای دابڕان لە سیاسەتەکانی حکوومەتی کۆلۆنیال نیە، بەڵکوو زیاتر گەڕانە بەدوای ڕێگەی نوێ لە پێناو ســەپاندن و ڕەواییدان بەو دەسەڵاتە کۆلۆنیالەی لە ئارادایە.

لە ڕێگەی چەندین نموونەی دیسکۆرس و سیاسەتی کۆلۆنیالی نێوخۆیی لە سەردەمی دەســەڵاتی ئاکپارتیدا، ئەم بەشــە شیکاریی

ئەوە دەكات كە تا چەنــد ئیدەی یەكیەتیی ئیســلامی (ئوممە) و برایەتــی، خزمەت بە بەرژەوەندییەكانی حكوومەتی توركی دەكات. پێم وایــە كەڵكوەرگرتن لە دیســكۆرس و سیاســەتی ئایینــی، ئامرازێكــی ڕەواییدانە بۆ حكوومــەت، كە جەخت لەســەر باوەڕی هاوبەشــی ئایینی بە ئیسلام، كە توركەكان و كوردەكانی پێكەوە یەكخستووە، دەكاتەوە.

دیسكۆرسی ئیسلامی هەروەها دەرەتانێكی بۆ ئەو یاریكــەرە خۆجێییانەی كە دەیانەوێ لە ســامانی دابینكراوی دەوڵەتی و ناسراوی سیاســی كەڵــك وەرگــرن، پێكدەهێنێت. حكوومەت، هاوكات لەگەڵ ســەركوتكردنی بەرهەڵســتكارە سیاســییەكانی، ئۆلگوویەكی جێگــرەوەی نزیكایەتــی لــە هاوڵاتییــە كــوردەكان دەخاتــە ڕوو، ئۆلگوویــەك كە تایبەتمەندییەكــەی ڕەتكردنەوەی كوردبوونە وەكوو فۆرمێكی تایبەتی گرێدراوی سیاسی و كۆمەڵایەتی. سەرەڕای ئەمەش، تەئیدكردنی شوناسێكی ئایینی كۆیركوێرانەی ئێتنیكی لە لایەن ئەم دیسكۆرســە نوێیە حكوومەتییەوە بەدەر نیە لە پێشــداوەریی ناسیۆنالیســتی، هەروەك لە لایەن «هودا ـ پار»ەوە لە یەكێك لە وتووێژەكانی جەختی لەسەر دەكرێتەوە:

كێشــەیەكی تــر ئەوەیــە كــە ئەگــەر بــە قــەدەر پێویســت بچینــە قووڵاییــی پرســەكەوە، بەو ئاكامە دەگەین كە زۆربەی ئیســلامگەرا ڕادیكاڵە توركەكان، لە ڕاستیدا ناسیۆنالیستیشن. من باسی ناسیۆنالیستەكان ناكەم. ئیسلامییەكان بەو جۆرەن. دەزگایەكی درۆدۆز لە ئیســلامگەرایەكی تورك ببەستە و نــاوی شــوێنگەلێك وەك عەرەبســتان، توركەمەنســتان، توركســتان، كوردســتان، ئازەربایجانــی بــۆ ڕیز بكە. هــەر كە دەڵێی كوردســتان، دڵیان بە تووڕەیــی لێدەدات و دەزگاكە پەرچەكردار دەنوێنێ. توركەكان لەم پرسەدا دەمارگرژن.

لێــرەدا، ئەمــن پێم وایە كە سیاســەتی ئاسیمیلاســۆنی حكوومەتی، فۆرمێكی نوێی بەخۆیەوە گرت كە لەودا، دەكرێ كوردستان بــە بوونی ئایینــی بەهێــز و، لــە كاتێكدا ئێستدلالە سیاسییەكانی بە هۆی دیسكۆرس و سیاســەتی ئایینییــەوە دەردەبڕێت، بوونی هەبێــت. ئەگەرچی كە دێتە ســەر باســی مافە سیاســی و بەكۆمەڵەكانــی كورد، ئەمە پێشــكەوتن نیــە، بــەڵام چەندیــن هاندەر لــە ئارادایــە كــە دەبێتە هۆی ئــەوەی ئەم دیسكۆرس و سیاسەتە لە ناوچە كوردییەكاندا جێی خــۆی بكاتــەوە. یەكەم، كــوردەكان لەدوای چەندین دەیە توندوتیژی و جیاوازی دانان لە توركیەدا، هەژار كراون و بە دەگمەن ستراتیژیی زیندوومانەوەیان هەیە. هەر بۆیە، ڕەتكردنەوەی كوردبوون وەكوو شوناســێكی سیاســی یان لانیكــەم بوون بە كەســێك كە لــە بــاری ئێتنیكییەوە كوێــرە، هەندێ دەرەتان بۆ ئەو كەســانە دەدا بە دەستەوە كە جێگرەوەیەكی دیكە شك نابەن. ئەوە بوونێكی سیاسیی بە تەواوی نوێ نیە، بەڵكوو «هێڵێكی خەباتە» لە وشەكانی «دێلووز و گواتاری»، كە لەودا كوردەكان، بە نرخی لەدەستدانی بوونی سیاســی كوردی و ئاواتــە نەتەوەییەكانیان، ســتراتیژییەكی نوێی زیندوومانەوە لەدەست توندوتیژیــی حكوومەتی دەدۆزنەوە. دووهەم، ئــەو كوردانەی لە قەراخ شــارەكاندا دەژین، هێشــتا دەژمارگــرژی ئایینییــان تێدایە كە خۆی لە پارێزگاریخوازیی كۆمەڵایەتی، نەریتە گشتپەســندەكان یــان وەفاداری بــە بژاردە ئایینییــە خۆجێییەكانی وەك شــێخەكان دەردەخــات. ئەو هەڵوێســتە ئایینییە كە لە لایەن بەرپرســە حكوومەتییەكانەوە گیراوەتە بــەر، ئەو قازانجەی بۆ ئەو كەســانە هەیە كە تا ڕادەیەكیش بێت ســوود لەم وەفادارییەیان ببینــن، بەتایبەت ئەگەر باســی نەوەی كۆن بكەیــن. ئەم سیاســەتە لە مــاوەی دەیەی ڕابردوودا بووەتە هــۆی زۆربوونی دژایەتی و كێشمەكێشــم لە نێوان بەشــە جیاوازەكانی

کۆمەڵگادا، وەک ئایینی و سێکۆلار، لاو و پیر، شاری و گوندی، و خوێندەوار و نەخوێندەوار. لە کۆتاییدا، دامەزراوە ئیسلامییەکان، ڕۆڵێکی گرینگیان لە دیاردەی ڕادیکاڵیزەبوونی ئایینی کە لە ناوچەکەدا دەبیندرێت، گێڕاوە. نەتەنیا حیزبوڵڵای کوردی، بەڵکوو زۆر دامەزراوەی دیکەی وەک لایەنگرانی حکوومەتی ئیسلامی و ئەلنوسرە (IS) کە دامەزراوە مەدەنییە کۆمەڵایەتییەکانی لە دەستپێکی شەڕی سووریەوە لە نێو لاواندا زۆر چالاک بووە، ڕۆڵیان گێڕاوە. ڕۆڵی دەوڵەت لە پرۆسەی ڕادیکاڵیزاسیۆن، لە زۆر ئاستدا یەکجار گرینگە. هەروەها، هەژاریی شاری کە لە نێو ئەو کوردانەی بە زۆر ڕاگوێزراون زۆر زەقە، نەتەنیا لە تورکیە بەڵکوو لە زۆر وڵاتی دیکەی زۆرینە موسوڵماندا، یەکێکی دیکە لە دنەدەرە سەرەکییەکانی پشت ڕادیکاڵیزاسیۆنە. سەرەڕای ئەمەش، هەژاریی شاری بە تەنیا نابێتە هۆی ڕادیکاڵیزاسیۆنی ئایینی یان سێکۆلار، بەڵکوو هاوکات لەگەڵ کۆمەڵێک هۆکاری دیکەی وەک نایەکسانیی پێکهاتەیی، توندوتیژیی حکوومەتی و سیاسەتی حاشاکردن کاریگەری دەبێت.

کەمپەینی ئاکپارتی بۆ هەڵبژاردنی گشتی لە ژوئەنی ٢٠١٥دا نموونەیەکی زۆر زەقی کەڵکوەرگرتن لە دیسکۆرسی ئایینییە وەکوو ئامرازێکی ڕەواییدان لە ناوچە کوردییەکاندا. هەڵبژاردنەکانی ٧ی ژوئەنی ٢٠١٥ نەتەنیا خاڵێکی وەرچەرخان لە مێژووی دێموکراسی لە تورکیە بوون، بەڵکوو دەستپێکی وەرسووڕانێکی خێرا و زۆربوونی لەرادەبەدەری توندوتیژی بوون، ئەویش پاش ئەوەی ئەردۆغان لە فێوریەی ٢٠١٥دا بەرەنجامەکانی ڕێککەوتننامەی «دوڵماباچەی» (the Dolmabahçe Agreement) هەڵوەشاندەوە. لە کاتی کەمپەینەکەدا، کەڵکوەرگرتن لە دیسکۆرسی ئایینی گەیشتە لووتکەی خۆی. یەکێک لە لایەنە سەمبۆلیکەکانی کەمپەینی ئاکپارتی، کەڵکوەرگرتن لە وەرگێڕانی کوردیی قورئان لە پێناو کەمکردنەوەی کاریگەریی نێگەتیڤی ڕاوەستاندنی پرۆسەی ئاشتی بوو. ئوردۆغان بە وەرگێڕانی کوردیی قورئان لە دەستیدا، بۆ خەڵک لێدوانی دەدا و ستایشی بەڕێوەبەرایەتیی کاروباری ئایینی (دیانەت)ی دەکرد کە قورئانەکەیان وەرگێڕابوو و هەروەها ڕەخنەی لە هێرشی حیزبی دێموکراتی خەڵک (People's Democratic Party - HDP) بۆ سەر «دیانەت» دەگرت. ئەگەرچی وەرگێڕانەکە تەواو نەکرابوو و لەو کاتەدا هێشتا پێداچوونەوەی مابوو، دە هەزار کۆپیی لێی بۆ هەڵبژاردنەکە چاپ کرا و لە نێوان ئەو ئیمامانەی کە بە زۆری دامەزراوەی دەوڵەت لە ناوچە کوردییەکان بوون، دابەش کران. باسکردن لەسەر ئەم مەسەلەیە درێژەی هەبوو، ئەندام پارلەمانی هەدەپە و پرۆفسۆری توێژینەوە کوردییەکان «کادری ئیڵدریم» ڕایگەیاند کە «دیانەت» داوایان لە ناوبراو کردبوو کە بە وەرگێڕانەکەدا بچێتەوە، بەڵام کتێبەکە دواتر بەبێ پێداچوونەوە و لەبەر ئامانجی سیاسی نزیک لە هەڵبژاردنەکان چاپ کرابوو. ستراتیژیی ئاکپارتی لەم هەڵبژاردنانەدا شکستی خوارد و، هەدەپە زۆرینەی دەنگەکانی لە ناوچە کوردییەکان و لە نێوان کوردە مەزهەبییەکاندا بەدەست هێنا.

ئەمە یەکەمین جار نەبوو کە ئەردۆغان، ئاکپارتی و لایەنگرانیان لە ڕاگەیەنەکاندا کەڵکیان لە دیسکۆرسی ئایینی بەرامبەر کوردەکان وەرگرتبوو. کەڵکوەرگرتن لە ئیدەی ئۆممە، نموونەیەکی تری هەوڵەکانی ڕەواییدان بە دەسەڵاتی حکوومەتی و ناوزڕاندنی ئۆپۆزیسیۆنی کوردی لە ڕێگەی سەرچاوە ئایینییەکانەوە بوو. لە ماوەی کەمپەینی ئەو هەڵبژاردنانەی لە سەرەوە ئاماژەمان پێ دان، ئەردۆغان باوەڕی خۆی بەو جۆرە دەربڕی: «برا موسوڵمانە کوردەکان بە ئایینەکەیان

وەفادارن و لە هەڵبژاردنەکاندا وڵامی پێویست بە سیاسەتقانە «زەرتەشتییەکان» (واتە هەدەپە) دەدەنەوە.» ساڵێک دواتر، سەرۆک کۆماری تورکیە کاتێک پاش چوار مانگ حکوومەتی سەربازی و خاپووربوونی ناوچەی «سوور» لە مانگی مای ٢٠١٦دا سەردانی دیاربەکری کرد، لە کۆبوونەوەیەک لەگەڵ دامەزراوە ئیسلامییەکانی کۆمەڵگای مەدەنیدا ڕایگەیاند کە بەڵگە هەیە کە ئەندامانی هەدەپە زەرتەشتی و کافرن و داوای لە «برا موسوڵمانەکانی» کرد کە لە نێوان ئەمبەر و ئەوبەردا هەڵبژاردنی دروستی خۆیان بکەن. ئەم بڕیارە بۆ هەڵبژاردن بە تەواوی لە ژیانی ڕۆژانەی خەڵکی کورددا جێی گرتووە، کاتێک لە لایەن سیاسەتمەداران، کارمەندان، هێزە ئاسایشییەکان و ئەو دامەزراوانەی کۆمەڵگای مەدەنی کە لایەنگری دەوڵەتن، بەردەوام داوایان لێ دەکرێت کە خۆیان لە شوناسی سیاسیی کوردی بەدوور بگرن و بچەسپێن بە جۆری خوێندنەوەی حکوومەتییەوە کە بە پێی ئەم خوێندنەوەیە، پەکەکە و هەدەپە نوێنەرایەتیی کورد ناکەن و «کوردی باش»یش هەیە کە پشتیوانی لە «تیرۆریزم» ناکەن. هەروەها بانگەشە کرا کە تورکەکان و کوردەکان هەموویان برایانی یەک ئۆممەن. لە ماوەی کاری مەیدانیمدا لەگەڵ دامەزراوە ئیسلامییەکانی کۆمەڵگای مەدەنیدا، زۆر جار ڕووبەڕووی ئەم خوێندنەوەیە بوومەوە و بەو ئاکامە گەیشتووم کە زۆربەی خەڵکی کورد بە نیسبەت ئەم جۆرە جیاکاری و مەرجبەندییە وشیارن. ڕستەی «من کوردێکی موسوڵمانم و پشتیوانی لە پەکەکە ناکەم» کە جەختکردنەوەیە لەسەر شوناسی ئیسلامی و دژایەتیی بزووتنەوەی کوردی، دەبێتە هێڵێکی خۆپەڕینەوە بۆ ئەو کوردانەی کە هەوڵ دەدەن خۆیان لە شەرمی کوردبوون ڕزگار بکەن و خوێندنەوەیەک لەسەر بنەمای برایەتی و یەکیەتیی ئیسلامی هەمدیسان بەرهەم بهێننەوە.

جیاکاری لە نێوان کوردی باش و کوردی خراپدا، خۆی لە خۆیدا بە هۆی دیسکۆرسێکی ئیسلامییەوە دەردەکەوێ؛ دیسکۆرسێک کە تێیدا تورکبوون بە ئاشکرا و نائاشکرا سەردەستە، لە کاتێکدا کوردبوون نادیارە یان کراوەتە شەرم. لە ئاکامدا، ئەگەرچی حاشاکردنی فەرمیی هەبوونی کوردی کۆتایی پێهاتووە، لەبەر ئەوەی ئیدی لەگەڵ وەها حاشاکردنێک هەڵناکرێت، بەڵام حاشاکردن لە پرسی کورد وەکوو پرسێکی ئیتنیکی ـ سیاسی، لە دەورانی ئاکپارتیدا، بەستێنی نوێی دۆزیوەتەوە، ئەویش بە هۆی کەڵکوەرگرتن لە خوێندنەوەی ئیسلامی کە لەسەر دیسکۆرسێکی یەکیەتی و برایەتی دامەزراوە. سەرەڕای ئەمەش، ئەم برایەتییە پێویستی بە لێڕوانینێکی کوێرکوێرانەی ئیتنکی لە هەمبەر بوونی خودی خۆی و هەروەها سەلماندنی وەفاداری لە هەر دەرەتانێکی لەواودا هەیە. ئەم وەفادارییە خۆی بە باشی لە نموونەکانی دامەزراوە ئیسلامییەکانی کۆمەڵگای مەدەنی و چالاکانی لایەنگری حکوومەت لە ناوچە کوردییەکان نیشان دەدات.

لێرەدا چەند نموونەیەک لە دامەزراوە ئیسلامییەکانی کۆمەڵگای مەدەنی و هاوپەیمانییان لەگەڵ ئاکپارتی لە ١٥ ساڵی ڕابردوودا دەخەمە ڕوو. داتاکان لە ماوەی دوو ساڵ کاری مەیدانی لە شارە کوردییەکان، لەوانە چاودێریی بەشداربووان و وتووێژ لەگەڵ ئەندامان، ڕێبەران و ئەوانەی وەرگری خزمەتگوزاری و چالاکییەکانی دامەزراوەکانی کۆمەڵگای مەدەنی بوون، کۆ کراونەتەوە.

لە سەرەتاکانی دەیەی یەکەمی سەدەی بیستەم و یەکەمدا، ناوچە کوردییەکان شایەتی زۆربوونێکی خێرای ژمارەی دامەزراوە ئیسلامییەکانی کۆمەڵگای مەدەنی لە بوارەکانی یارمەتی مرۆیی، فێرکاری، خانوو بۆ قوتابیان، مافەکانی مرۆڤ و پەرەپێدان بوون. زۆربەی

ئەم دامەزراوانەی کە لە ناوچە کوردییەکان چالاکن سەر بە هەندێ حەڵقەی ئیسلامین کە پێش لە دامەزراوەی ئاکپارتیش هەبوون. لە کاتێکدا ژمارەیەکیان لقی لۆکاڵی گرووپە ئیسلامییە تورکییە سەرانسەرییەکانی وەک «بنیاتی ئەنسار»، «عیلم یەیما جەمعییەت» و «بزووتنەوەی گولەن»ن، زۆرێکی دیکەیان سەر بە حیزبوڵڵای کوردی و گرووپە ئیسلامییە کوردییەکانی دیکەن کە لە باڵی نیوەڕاست تا توندڕەویان تێدایە وەک «پلاتفۆرمی ئۆزێ دونووش» (Öze Dönüş Platformu)، «ئەنجوومەنی ئایدەر و موستەزەفلەر» ئەگەرچی ئەو دامەزراوانەی کۆمەڵگای مەدەنی کە سەر بە گولەن بوون، لە لایەن ئاکپارتییەوە زۆرترین یارمەتی کران، پێش لە یەکەمین تێکهەڵچوونی نێوانیان لە ٢٠١٣دا، زۆربەی ئەم دامەزراوانە سوودیان لە جۆرە جیاوازەکانی پشتیوانیی حکوومەتی لە لایەن دەسەڵاتی ئاکپارتییەوە بینیوە. نموونەی بەرنامەی پشتیوانیی کۆمەڵایەتی (the Social Support Programme (SODES)) ئەم سیاسەتە ڕوون دەکاتەوە. SODES بەرنامەیەکە بە مەبەستی پەرەپێدان داڕێژراوە و سەرنجی لەسەر ناوچە هەژارەکان و حەشیمەتی کەم نوێنەرە. لە هەمان کاتدا، هانی تاکەکان، دامەزراوەکانی کۆمەڵگای مەدەنی و کاسبییە بچووکەکان دەدا تا خۆیان لەگەڵ سیاسەتی نیولیبراڵ بگونجێنن و جۆرێکی پارێزگاریخوازانە لە بەرهەمهێنانی کار بخولقێنن. دامەزراوەکانی کۆمەڵگای مەدەنی کە سەر بە گولەن بوون، بۆ ساڵانێکی زۆر، زۆربەی یارمەتییەکانی SODESیان وەرگرت، لە سەرانسەری ناوچە کوردییەکاندا پەرەیان سەند، لە نێو لاوانی کورددا ئەندامگیرییان کرد و ئادیۆلۆژییەکی ئیسلامیی نەرم و ناسیۆنالیزمیان پەرە پێدا. لە پاش یەکەمین بەریەککەوتنی ئاکپارتی و گولەن لە کۆتاییەکانی ٢٠١٣دا، پرۆژەی SODES بەرەو دامەزراوەکانی دیکەی کۆمەڵگای مەدەنی ئاراستەی خۆی گۆڕی، لەوانە ئیسلامگەرا کوردەکان کە خۆیان لەگەڵ سیاسەتەکانی حکوومەت ڕێکدەخست و پەیوەستی «پلاتفۆرمی ویستی نەتەوەیی» یان «پلاتفۆرمەکانی کۆمەڵگای مەدەنیی ئیسلامیی لۆکاڵ» بوون.

ئەم پلاتفۆرمانە کە لە لایەن دامەزراوەی ئاکپارتییەوە داهێنرابوون یان هان درابوون، وەکوو تاقیکارییەکی چارەنووسساز بۆ ئەو دامەزراوانەی کۆمەڵگای مەدەنی کە ئەندامانیان سوودیان لە جۆرە جیاوازەکانی پشتیوانیی ماڵی و سیاسی بینیبوو، خزمەتی دەکرد. حکوومەت لە هاوپەیمانییەکە کەڵکی وەرگرت بۆ پەرەپێدانی دیسکۆرسی یەکیەتی و برایەتی و بەلاڕێدابردنی خەڵک لە ڕێی دامەزراوە سیاسییەکانی لایەنگری کورد. پێویستە جەخت بکرێتەوە کە پرۆگرامگەلێکی پشتیوانیی کۆمەڵایەتی وەک SODES زیاتر پەرەیان بە دامەزراوەگەلێکی سیاسی و ماڵی بەستراوە دا، تا ئەوەی هێز بە یاریکەرە مەدەنییەکان ببەخشن و یارمەتیدەری ئەو کارخولقێنەرانە بن کە ئەجێندای سەربەخۆیان بۆ بزووتنەوەی جەماوەری و وەگەڕخستنیان دەبوو. ئابووریی سیاسی، هەر وەک چۆن لە دەیەکانی پێشوویشدا هەر وا بووە، وەکوو ئامرازێکی کۆلۆنیاڵ لە لایەن دەسەڵاتی هێژمونیکەوە کەڵکی لێ وەردەگیرا.

ڕووداوی لەدایکبوونی پیرۆز (Kutlu Doğum) کە لە لایەن عاشقانی پێغەمبەر (Peygamber Sevdalıları Platformu) سەر بە پلاتفۆرمی لایەنگرانی حیزبوڵڵا ڕێک خرا و، هەروەها جەژنگرتنی داگیرکردنی پیرۆزی دیاربەکر، پێتەختی سەمبۆلیکی سیاسەتی کوردی، دوو نموونەی پەرەپێدانی ئیسلامی سیاسی لە گۆڕەپانی گشتیی کوردیدان. یەکەمینیان بووە ڕووداوێکی گشتیی بەرچاو بۆ ئەو گرووپە ئیسلامییە کوردییانەی کە لە شەڕی نێوخۆیی ١٩٩٠ەکاندا بەشدارییان

کرد و بە کوشتنی زیاتر لە هەزار خەڵکی مەدەنیی کورد، پشتیوانییان لە حکوومەت کرد. حیزبوڵڵای کوردی بۆ دوو دەیە بە نهێنی کاری کرد، بەڵام لە دەیەی یەکەمی سەدەی بیست و یەکەمدا لە ڕێگەی دامەزراوەکانی کۆمەڵگای مەدەنی و حیزبی سیاسییەوە (Hüda-Par) لە گۆڕەپانی گشتیدا دەرکەوت. ئەوان لە سەردەمی شەڕدا خۆیان وەکوو وەفادار بە حکوومەت سەلماند، ئەگەرچی بەرژەوەندیی کۆمەڵایەتی و سیاسیی جیاوازی خۆیانیان هەیە. هاوپەیمانی لە نێوان حکوومەت و « Hüda-Par» ڕەنگدانەرەوەی ستراتیژیی حکوومەت لەم گۆڕەپانە سیاسیە پڕکێشمەکێشەدا بوو، ستراتیژییەک کە تێیدا گرینگی دەدرا بەوەی کە کێ پشتیوانی لە ئەجێنداکەیان دەکات، بەبێ لەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە ئایا ئەوان هاوپەیمان بەڕاستی یان هاوبەشی ستراتیژیک بوون یان نا. هاندەری سەرەکی لێرەدا، باڵانسی هێزەکان و دابەشکردنی کۆمەڵگای کوردییە کە لە ژێر کاریگەریی یەک سەدە سەرکوت و سیاسەتی کۆلۆنیالدایە.

یەکەمین جێژنی داگیرکردنی پیرۆزی دیاربەکر لە لایەن دامەزراوەکانی کۆمەڵگای مەدەنی سەر بە حیزبوڵڵا لە مای ٢٠١٦دا بەڕێوەچوو، کاتێک کە حکوومەتی سەربازیی چوار مانگە لە ناوچەی مێژوویی «سوور» تازە کۆتایی پێهاتبوو و هێشتا خاپوورکردنی بەربڵاوی کۆڵان و شوێنەوارە مێژووییەکانی ئەو شوێنە بە باشی تۆمار نەکرابوون. خاپوورکردنی شارە کوردییەکان، شان بە شانی دروستکردنی هێژمۆنی دیسکۆرسیف هاتە ئاراوە، هێژمۆنییەک کە سەمبۆل و خوێندنەوەی جۆراوجۆر لە پێناو پاراستنی دەسەڵات و سیاسەتی کۆلۆنیالی حکوومەت بەرهەم دەهێنێت. لەدایکبوونی بەبەرەکەتی (حەزرەتی موحەممەد) یان جێژنی داگیرکردنی پیرۆزی دیاربەکر دەکرێ وەکوو نموونەکانی دژ بەو خوێندنەوەیەی لە لایەن حکوومەت و دامودەزگاکانیانەوە بەرهەم دەهێنرێت و پشتیوانی دەکرێت، هەژمار بکرێت. سەرۆک وەزیرانی ئەوکات، ئەحمەد داوود ئۆغڵوو، لە هەمان سەردەمدا سەردانی شارەکەی کرد و لە بەردەم مزگەوتی گەورەی شارەکە(Ulu Cami)دا لێدوانی دا، شەڕەکەی بە ئاماژە بە مێژووی هاوبەشی ئیسلام و ئیدەی یەکیەتی و برایەتی وەکوو داگیرکردنێکی پیرۆز وەسف کرد. لێدوانەکەی لە لایەن دامەزراوە ئیسلامییەکانی کۆمەڵگای مەدەنییەوە کە تێیدا بەشدار بوون، پێشوازیی لێ کرا و هەروەها لە سەرجەم کاناڵە تەلەفزیۆنییە لۆکاڵی و سەرانسەرییەکانەوە بڵاو کرایەوە. ئەم بەراوردکارییە، نەک بە ڕێکەوت نەبوو بەڵکوو پلانێکی ستراتیژیک بۆ بڵاوکردنەوەی خوێندنەوەیەکی هاوشێوە لە هەموو ئاستەکانی کۆمەڵگادا بوو. کەوابوو، هێنانەئارای باسی داگیرکردنەکە هەڵبژاردنێکی هەرەمەکی نەبوو، بەڵکوو ستراتیژییەکی بە تەواوی کاربۆکراو بوو کە گۆڕدرابوو بە ڕووداوێکی گشتی کە تێیدا جەماوەر دەتوانن بەشداری بکەن، شایەتی بن و خوێندنەوەی حکوومەتی لەسەر شەڕێک لەگەڵ تیرۆر بەرهەم بهێننەوە، کە ئەمەش دەبێتە نیشانەیەکی دیکەی دەسەڵاتی کۆلۆنیالی.

«لەدایکبوونی بەبەرەکەت» و «داگیرکردنی پیرۆزی دیاربەکر»، لە ڕاستیدا وەکوو وەڵامێک بە جێژنی سەری ساڵی کورد، نەورۆز، کە پێشوازیی زۆر بەرچاوی لێ کرابوو و ڕووداو و کۆبوونەوە کوردییە گشتییەکانی دیکە سەیر کرا. ئەمە پێمان نیشان دەدا کە هێژمۆنی حکوومەتی لە ئاستگەلی جیاوازدا دێتە ئاراوە و گۆڕەپانی سیاسی و گشتیی کوردی دەگۆڕێت بە گۆڕەپانێک کە لەگەڵ بەرژەوەندییە سیاسییە حکوومەتییەکاندا بگونجێ. شتێک کە ئەمن بە سیاسەتی کۆلۆنیال ناوی دەبەم

چونکە مەبەستی ڕوونە و دەیەوێ ڕاستیی سیاسیی جەماوەری بەرەو لێروانینێکی پتر حکوومەت ـ تەوەر بۆ پرسی کورد بگۆڕێت. سەرسووڕهێنەر نیە کە هێنانەئارای باسی داگیرکردنەکە، لەگەڵ دارماندنی بەربڵاوی ناوچەی «سوور» هاوکات دەبێت. کاتێک ئەمن شایەت بووم کە چۆن هێزەکانی ئاسایش ئەو خاپوورکردنەیان بە داگیرکردنی پیرۆز و مەیدانێک کە پاش شەڕێکی قورس لە ۲۰۱۶دا تێیدا سەرکەوتوو بوون، وەسف دەکرد، پێم وایە لێرەدا هاوتەریبییەکی بەهێز هەیە لە نێوان ئەو دیسکۆرس و سیاسەتەی کە حکوومەت و دامودەزگا لۆکاڵییەکانی بەرهەمی دەهێنن و بڵاوی دەکەنەوە.

SODES یان ڕووداوگەلێکی گشتی وەک «لەدایکبوونی بەبەرەکەت» یان «داگیرکردنی پیرۆزی دیاربەکر» تەنیا ڕێگەگەلێک نین کە بە هۆیانەوە حکوومەتی تورکیە و داموزگا لۆکاڵییەکانی دەیانەوێ کۆنترۆڵ و ڕەوایەتی خۆیانی پێ زیاد بکەن. نموونەگەلێکی دیکەی ئەم پەیوەندییە دووسەرەیە لە نێوان حکوومەت و هاوپەیمانە لۆکاڵییەکانیدا لە ئارادایە: سامانی دابینکراو لە لایەن حکوومەتەوە وەک «بیناسازی لە ڕادەی زۆر» و «پرۆژە ژێربنەماسازییەکان» لە ئیختیاری پەیمانکارە لاوەکییە وەفادارە کوردەکاندا، ئەو پلەوپایە دامەزراوەییانەی دەدرانە ئەندامانی دامەزراوە ئیسلامییەکانی کۆمەڵگای مەدەنی، دەرکەوتنی تاک و دامەزراوە وەفادارەکان لە ئاستی گشتی و لە ڕاگەیەنە گشتییەکاندا، بەفەرمی ناسینی سیاسی و پشتیوانی لە لایەنگرانی حیزبوڵڵا (Hüda-Par) و دامەزراوە سیاسییەکانی دیکە. پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە حکوومەت، پێویستی بەم جۆرانەی هاوپەیمانی هەیە تا دەسەڵاتی خۆی بپارێزێت و ڕەوایی بە کردەوەکانی لە ناوچەکە بدات. ئەم دامەزراوانەی کۆمەڵگای مەدەنی، گۆڕەپانی هەم فیزیکی و هەم سەمبۆلی بۆ حکوومەت دابین دەکەن، تا دەسەڵاتی کۆلۆنیی خۆی لە ناوچەی کوردستان بەرهەم بهێنێتەوە و بپارێزێت و ڕووبەڕووی هەستی سەرهەڵدانی کوردەکان ببێتەوە. ئەم هاوپەیمانییە نرخێکی بەرزی هەیە چونکە حکوومەت داوایان لێ دەکات وەفاداریی خۆیان لە گۆڕەپانی گشتی و ڕاگەیەنە گشتییەکاندا نیشان بدەن، دیسکۆرسی یەکیەتی و برایەتی بەرهەم بهێننەوە و بڵاو بکەنەوە و لە چەندین کاناڵدا و هەر کات پێویست بوو، پشتیوانی لە حکوومەت بکەن. ئەم سیاسەتە دەبێتە هۆی کێشمەکێشم و شەڕی زیاتر لە گۆڕەپانی گشتی و سیاسیی کوردیدا و پەرچەکرداری جۆراوجۆر و بەربڵاو لە لایەن یاریکەرە لۆکاڵییەکان و حیزبە سیاسییەکانی بەدواوە دەبێت.

ئاکامگیری

بە پشتبەستن بە پارادایمی کۆلۆنالیزاسیۆنی نێوخۆیی، ئەم وتارە ئیستدلالی کرد کە ئەم پارادایمە، بۆ شیکاریی سیاسەتی حکوومەتی تورکیە لە ناوچە کوردییەکان هەر لە دەستپێکی دەورانی کۆمارەکەوە، مانادارە. لەسەر بنەمای لەنێوبردنی پێکهاتە نەریتییەکان، سەرکوتکردنی توندوتیژ و سیاسەتی جیاوازیدانان، ئەم سیاسەتە، کوردستانی تورکیەی کردووە بە کۆلۆنییەکی نێوخۆیی، ئەمە سەرەڕای ئەو دیسکۆرسە ئاسیمیلاسیۆنییەی کە حاشای لە بوونی شوناسی جیاوازی کوردی کردووە. لە کاتێکدا ئەم پارادایمی کۆلۆنیالییە ماوەیەکە خەریکە دەبێتە جێی باسی دوایین توێژینەوەکان لەسەر پرسی کورد، ڕۆڵی سیاسەتی ئایینی لە هەوڵەکانی حکوومەت لە پێناو دامەزراندن و پاراستنی دەسەڵاتە کۆلۆنیالەکەیدا بە کەمی باس کراوە. ئەم وتارە هەوڵی دا بەرهەمێکی ڕەسەن لەم بوارەدا بخاتە ڕوو، ئەویش بە سەرنج خستنەسەر دەورانی ئاکپارتی و

خســـتنە ژێـــر پرســـیاری کەڵکوەرگرتن لە ئاماژە ئیســـلامییەکان لە لایـــەن دەوڵەت و پشتیوانەکانی لە ناوچە کوردییەکاندا.

برایەتیـــی ئایینی و بـــاوەڕی هاوبەش بە ئیسلام وەکوو ئامرازێکی ڕێکخستنی سیاسی و ڕەوایـــدان بە مەبەســـتی بەدەســـتهێنانی پشـــتیوانیی بەشـــە پارێزگاریخـــواز و/یـــان ئیســـلامییەکانی کۆمەڵگای کوردی لە لایەن دەسەڵاتی ئاکپارتییەوە کەڵکی لێ وەرگیراوە. یاریکـــەرە دەوڵەتییـــەکان و دامەزراوەکانـــی ســـەر بە دەوڵەت، بە جەختکردنەوە لەســـەر شوناســـی هاوبەشی ئیسلامیی خەڵکی تورک و کورد و، هەوڵدان بۆ ناوزڕاندنی بزووتنەوەی سیاســـیی کوردی کـــە بەحەســـێب باوەڕی ئایینیی نیە، هەوڵیان دا لە ڕێگەی پشتیوانی لـــە نوێکارییەکانـــی کۆمەڵگای ئیســـلامیی مەدەنـــی و پـــەرەدان بـــە دابونەریتی نوێ و جێژنی نوێی وەک «لەدایکبوونی بەبەرەکەتی حەزرەتی موحەممەد» و «داگیرکردنی پیرۆزی دیاربەکـــر»ەوە، کاریگەری لەســـەر گۆڕەپانی گشـــتی دابنێن و شـــکڵی نوێی پـــێ بدەن. ئەگەرچی لە نیگای یەکەمدا، ئەم نوێکارییانە وا دەردەکەوێـــت کـــە هاندەری بەشـــداریی زیاتر لـــە کاروباری دەوڵەتدایـــە، بەڵام خاڵی بەرامبەرەکەی ســـەرکوتی زیاتـــر و زیاتری دژبەرە سیاســـییەکان و، وەپەراوێزخســـتنی زیاتـــری ئابووریی ئـــەو یاریکەرانە بووە کە لە دەرەوەی ئـــەم ڕایەڵـــەی لایەنگرییەدا بوون. بە کورتی، هەڵوێســـتی دەسەڵاتی ئیسلامیی ئاکپارتـــی، خزمەتی بـــە بەهێزبوونی پێگەی دەسەڵاتی کۆلۆنیالی لە کوردستاندا کردووە.

تێگەیشـــتن لەم سیاســـەتە پێویستی بە شـــیکارییەکی قووڵە. هەروەک لە وتارەکەدا ئامـــاژەی پێ درا، کاریگەرییە سیاســـیەکەی لەســـەر دەنگدانی خەڵک بەرتەسک بووە. لە هەمان کاتدا، ئەم سیاسەتە وڵام و خۆڕاگریی کوردەکانی لێ کەوتـــووە، وەک «نوێژکەرانی هەینیی مەدەنـــی» (Civil Friday Prayers) و شـــکڵگرتنی «کۆنگـــرەی دیموکراتیکـــی ئیســـلامی» (the Democratic Islam Congress (DIK و دامـــەزراوەی دیکـــەی ئیسلامیی کۆمەڵگای مەدەنی بە لایەنگری لە کورد، چەند نموونەیەکن کە پێویستە لەسەر کاریگەربوون و شوێندانەرییان، لێکۆڵینەوەی زیاتریان لەسەر بکرێت. پتر لەمەش پێویستە بپرســـرێت، تا چەند سیاســـەتی ئاکپارتی لە ناوچـــە کوردییەکاندا توانی پەرە بە وەفاداری بە دەوڵـــەت و حکوومەتی تورکـــی لە نێوان جەماوەری خۆجێیی بدات؟ ئایا ئەم سیاسەتانە کاریگەرییان لەسەر کرداری ئایینی دانا و بوونە هۆی بەرزبوونـــەوەی ڕادەی پارێزگاریخوازیی ئایینی لە کۆمەڵگای خۆجێییدا و، بزووتنەوەی سیاســـییە کوردییـــەکان چۆن لـــە بەرامبەر کەڵکوەرگرتنی ســـەرچاوە ئایینییەکان وەکوو ئامرازێکی ڕێکخستن پەرچەکرداریان نیشان داوە؟

سەرچاوە

* گۆڤـــاری لێکۆڵینەوەکانـــی باڵـــکان و خۆرهەڵاتی نزیک

پەراوێز

[1]. Ö. S. Göral, ‘Enforced disappearance and forced displacement in the context of Kurdish conflict: loss, mourning and politics at the margin’, Unpublished PhD Thesis, École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, 2017.

[2]. W. Zeydanlıoğlu, ‘Repression or reform? An analysis of AKP’s Kurdish language policy’,in C. Güneş and W. Zeydanlıoğlu (eds), The Kurdish Question in Turkey: New Perspectives on Violence, Representation and Reconciliation, Routledge, London, 2014. pp. 162-185..

[3]. S. Ateş, ‘Oryantalizm ve Bizim Doğumuz’ [Orientalism and our east], Doğudan, 1, 2003. ccessed Online (31.07.2018) : http://faculty.smu.edu/sates/sabri_ates/Blog/Entries/2009/ 4/3_Oryantalizm_ve_Bizim_Dogumuz_(Orientalism_and_Our_East)%2C_Dogudan.

ledge, London, 2017.
[18]. E. H. Epstein, ‘Education and Peruanidad: “internal” colonialism in the Peruvian high lands’, Comparative Education Review, 15(2), 1971, pp. 188–201.
[19]. E. Zureik, The Palestinians in Israel: A Study in Internal Colonialism, Routledge & K. Paul, London, 1979.
[20]. M. Das, ‘Internal colonialism and the movement for Bangladesh: a sociological analysis’, Contributions to Asian Studies, 12, 1978, pp. 93–104.
[21]. D. Goodman, ‘Guizhou and the People’s Republic of China: the development of an internal colony’, in D. Drakakis-Smith and S. Wyn Williams (eds), Internal Colonialism: Essays Around a Theme, University of Edinburgh Press, Edinburgh, 1983.
[22]. A. Etkind, Internal Colonization: Russia’s Imperial Experience, Polity Press, Cambridge, 2011.
[23]. R. J. Hind, ‘The internal colonial concept’, Comparative Studies in Society and History,26 (3), 1984, pp. 543–568.
[24]. P. Chatterjee, The Nation and its Fragments, Princeton University Press, Princeton, 1993, p. 19.
[25]. A. Gramsci, The Southern Question, Bordighera Press, New York, 2015.
[26]. G. Agamben, State of Exception, Chicago University Press, Chicago, 2005.
[27]. İ.Beşikçi, International Colony Kurdistan, Gomidas Institute, London, 2015.
[28]. Clémence Scalbert-Yüce and Marie Le Ray provide a detailed account of this period and the widespread implementation of state-originated, assimilationist publications. Their article on deconstructing Kurdish studies is also a great account of the development of Kurdish studies. ‘Knowledge, ideology and power: deconstructing Kurdish studies’, European Journal of Turkish Studies, 5, 2006. Online since 05 March 2015,Accessed on 31.07.2018. URL : http://ejts.revues.org/777
[29]. It is perhaps due to the lack of publications on internal colonization available in Turkish and the impossibility for Beşikçi to obtain and read this literature.
[30]. M. Casier and J. Jongerden (eds.), National-
[4]. Zazas are a small ethnic minority living in eastern Turkey. Although they speak a dialect of Kurdish (Zazaki, Dimilî), their references to ethnic, political and religious belonging dier as some consider themselves a separate ethnic identity from the Kurds while others state their Kurdish and/or Alevî identity.
[5]. J. Calvert, Sayyid Qutb and the Origins of Radical Islamism, Columbia University Press, New York, 2010.
[6]. M. Ali, Islam and Colonialism: Becoming Muslim in Indonesia and Malaya, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2016.
[7]. U. Azak, Islam and Secularism in Turkey: Kemalism, Religion and the Nation State,I.B. Tauris, London, 2010.
[8]. C. Tugal, Passive Revolution: Absorbing the Islamic Challenge to Capitalism, Stanford University Press, Stanford, 2009. pp. 97-129. State, Kurdish Question and AK Party’ Being Pro-Turkey While Being Pro-Kurdistan’ Birikim Journal.
[9]. J. Hicks, On the Application of Theories of ‘Internal Colonialism’ to Inuit Societies, the Annual Conference of the Canadian Political Science Association, Winnipeg, 2004.
[10]. Malcom X, Malcom X Files, 1964 <http://malcolmxfiles.blogspot.co.uk/2013/07/the-black-revolution-april-8-1964.html> (accessed 11 October 2017).
[11]. B. Arneil, Domestic Colonies: The Turn Inward to Colony, Oxford University Press, Oxford, 2017.
[12]. H. Cruse, Rebellion or Revolution, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1968.
[13]. K. Clark, Dark Ghetto Dilemmas of Social Power, 2nd edition, Wesleyan University Press, Middletown, 1989.
[14]. R. Blauner, ‘Internal colonialism and ghetto revolt’, Social Problems, 16(4), 1969, pp. 393–408.
[15]. Ibid., p. 396. JOURNAL OF BALKAN AND NEAR EASTERN STUDIES 1316. P. G. Casanova, ‘Internal colonialism and national development’, Studies in Comparative International Development, 1(4), 1965, pp. 27–37.
[17]. M. Hechter, Internal Colonialism: The Celtic Fringe in British National Development, Rout-

isms and Politics in Turkey: Political Islam, Kemalism and the Kurdish Issue, Routledge, New York, 2011.
[31]. C. Güneş, The Kurdish National Movement in Turkey: From Protest to Resistance, Routledge, New York, 2012.
[32]. Ö. Köksal, Aesthetics of Displacement: Turkey and its Minorities on Screen, Bloomsbury, London, 2016.
[33]. Göral, op. cit.
[34]. Z. Gambetti, 'Decolonizing Diyarbakir: culture, identity and the struggle to appropriate urban space', in K. A. Ali and M. Rieker (eds), Comparing Cities The Middle East and South Asia, Oxford University Press, Oxford, 2009.
[35]. A. S. Yüksel, 'Rescaled localities and redefined class relations: neoliberal experience in south-east Turkey', Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 13(4), 2011, pp. 433–455.
[36]. Zeydanlıoğlu, op. cit.
[37]. Ateş, op. cit.
[38]. B. Küçük and C. Özselçuk, 'The Rojava experience: possibilities and challenges of building a democratic life', South Atlantic Quarterly, 115(1), 2016, pp. 184–196.
[39]. D. Greaber, 'Why is the world ignoring the revolutionary Kurds in Syria?', The Guardian, 8 October 2014 <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/oct/08/why-world- ignoring-revolutionary-kurds-syria-isis> (accessed 16 October 2017).
[40]. İ. Gözaydın, Diyanet Türkiye Cumhuriyeti'nde Dinin Tanzimi, İletişim, İstanbul, 2009, pp. 22–23.
[41]. Call for prayers.
[42]. Azak, op. cit. 14 M. KURT43. R. Olson, The Emergence of Kurdish Nationalism and the Sheikh Said Rebellion 1880–1925, University of Texas Press, Austin, 1991.
[44]. M. Yeğen, 'The Turkish state discourse and the exclusion of Kurdish identity', Middle Eastern Studies, 32 (2), 1996, pp. 216–229.
[45]. S. Şengül, 'İslamcılık, Kürtler ve Kürt Sorunu', in Y. Aktay (ed.), Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce İslamcılık, vol. 6, İletişim, İstanbul, 2014, p. 528.
[46]. G. Jenkins, Political Islam in Turkey Running West Heading East?, Palgrave Macmillan, New York, 2008.
[47]. Ü. Cizre-Sakallıoğlu and M. Çınar, 'Turkey 2002: Kemalism, Islamism, and politics in the light of the February 28 process', The South Atlantic Quarterly, 102(2/3), 2003, pp. 309–332.
[48]. Y. Taşkın, AKP Devri Türkiye Siyaseti, İslamcılık, Arap Baharı, İletişim, İstanbul, 2017.
[49]. Jenkins, op. cit., p. 215.
[50]. F. Arslan, 'Devlet Aklı, Kürt Sorunu ve AK Parti', unpublished PhD Thesis, Selcuk University, Konya, 2016.
[51]. L. Bedirxan, 'Neocolonial geographies of occupation: portrait of Diyarbakır', Open Democracy, 20 September 2017 <https://www.opendemocracy.net/north-africa-west-asia/ leyla-bedirxan/neocolonial-geographies-of-occupation-portrait-of-diyarbakir> (accessed 17 October 2017).
[52]. J. Pupcenoks, 'Democratic Islamization in Pakistan and Turkey: lessons for the post-Arab Spring Muslim world', Middle East Journal, 66(2), 2012, pp. 273–289.
[53]. C. Tuğal, The Fall of the Turkish Model: How the Arab Uprisings Brought Down Islamic Liberalism, Verso, New York, 2016.
[54]. Personal interview, 3 April 2014.
[55]. G. Deleuze and F. Guattari, A Thousand Plateaus, Bloomsbury Academic, London, 2004.
[56]. M. Mousseau, 'Urban poverty and support for Islamist terror: survey results of Muslims in fourteen countries', Journal of Peace Research, 48(1), 2011, pp. 35–47.
[57]. M. Milburn and S. D. Conrad, The Politics of Denial, MIT Press, Boston, 1996.
[58]. With the Dolmabahçe agreement, the Turkish state and the PKK had come to an agreement to solve the Kurdish question. While President Erdoğan expected that this agreement would increase his votes among the Kurdish population, the polls before the June 2015 elections were showing the reverse. This led Erdogan to reject the Dolmabahçe Agreement around the Kurdish New Year (Newroz) in March 2015. For related news look at Hürriyet Daily News, 20 July 2015 <http://www.hurriyetdailynews.com/ erdogans-denial-of-dolma bahce-agreement-sparks-

[67]. Although there have been small-scale celebrations of Muhammad's birthday in the past few decades, the Blessed Birth (Kutlu Doğum) celebration organized by pro-Hizbullah organizations has become a symbol of Islamist power and their presence in the Kurdish region. Every April, tens of thousands of Islamists gather in the city of Diyarbakırto celebrate the event and show the extent of their power and influence in the Kurdish region. Hence, the celebration is not solely religious but also political in nature. For more information see M. Kurt, Kurdish Hizbullah in Turkey: Islamism, Violence and the State, Pluto Press, London, 2017.

[68]. The event originally took place in 639 AD, during the rule of Khalif Umar. In the last 40 years it has remained at the centre of debates between the secular and religious Kurds, as the former would define the incident as a massacre, while the latter see it as a victory and conquest. However, the celebration is a newly invented event introduced into the Kurdish public space.

[69]. Kurt, Kurdish Hizbullah in Turkey, op. cit.

[70]. The second Conquest programme was organized by another pro-government CSO, Anatolia Youth Association (Anadolu Gençlik Derneği).

[71]. A recent UN report shows the extent of the destruction that has taken place since July 2015, when the peace process terminated and the conflict between the PKK and the state forces reignited. <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx? NewsID=21342> (accessed 18 October 2017).

[72]. M. Kurt, 'The "success" of political Islam in the Kurdish context', Open Democracy, 2 June 2017 <https://www.opendemocracy.net/mehmet-kurt/success-of-political-islam-in-kurd ish-cotext> (accessed 18 October 2017).

[73]. The public gathering of practising Muslim Kurds to protest restrictions on the usage of Kurish in mosques. For further information, please see Turkmen-Dervişoğlu, op. cit.

[74]. Democratic Islam Congress (DIK) was founded after the PKK leader Abdullah Öcalan emphasized the importance of a new perspective for a democratic Islam in the early 2010s. After two national meetings in 2014 and 2015, the DIK's meeting was interrupted under the authoritarian AKP regime.

row.aspx?pageID=238&nID=85656&NewsCatID=338> (accessed 17 October 2017).

[59]. D. Namık, Milliyet News Paper, 9 May 2015 <http://www.milliyet.com.tr/-diyanet-kurt-cekuran-i-incelemek-gundem-2056365/> (acessed 17 October 2017).

[60]. C. Çiçek, 'Türkiyelileşirken Kürdistanileşmek', Birikim Dergisi, 12 June 2015 <http://www. birikimdergisi.com/haftalik/1494/turkiyelilesirken-kurdistanilesmek#.Wen-2za3MxPM> (accessed 20 October 2017).

[61]. This is not the only example where Erdoğan employed language of hatred towards ethnic and religious minorities, as Armenians, Jews, Alevîs, Yazidis and the Kurds have been exposed to the same language on many occasions. By employing such discourse, Erdoğan

aims to benefit from the embedded hatred in society that has already been constructed by the state in previous decades.

[62]. Rûdaw, Rûdaw News, 14 May 2015 <http://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/140520155> (accessed 17 October 2017).

[63]. Haber Sitesi, Haber Sitesi, 28 May 2016 <http://www.habersitesi.com/erdogan-benim-din dar-kurt-kardesim-bunlarin-ne-mal-oldugunu-bilsin-11622h.htm> (accessed 17 October 2017).

[64]. G. Türkmen-Dervişoğlu, 'United in religion, divided by ethnicity? Why Islam fails as a supranational identity in Turkey', unpublished PhD Thesis, Yale University, New Haven, 2016. JOURNAL OF BALKAN AND NEAR EASTERN STUIES 1565. This fact is also very true for the rest of Turkey under AKP rule. However, the motivations and drivers of the CSOs in the Kurdish region dier from their Turkish counterparts, which will be comparatively analysed in detail in a separate publication.

[66]. National Will Platform (Milli İrade Platformu) was founded in late 2013 during the political clashes between the AKP and the Gulen Movement. The platform was established solely to back the AKP discourse against the Gulenists and it has remained so since then. National Will Platform, 2013 <https://milliiradeplatformu.com> (accessed 18 October 2017).